

Het recht van antwoord in België: een inspirerend voorbeeld voor Nederland?

prof. dr. Dirk Voorhoof
Universiteit Gent

*'Beati vir mulierque quorum nomina numquam in medium prolata'*¹

1. Inleiding

In de folder van de CIER-reeks kreeg deze lezing de oorspronkelijke titel mee: 'Het recht van antwoord in België: een uitdaging voor Nederland?'. 'Een uitdaging' is nogal hoog ingezet en impliceert dat het hier om een belangrijk rechtsproject zou gaan dat model kan staan voor Nederland ter vervanging voor het *rectificatierecht* zoals vastgelegd in artikel 6:167 BW. De uiteindelijke titel is iets bescheidener: 'Het recht van antwoord in België: een inspirerend voorbeeld voor Nederland?'. Maar het belangrijkste is dat het vraagteken is blijven staan. Straks daarover meer.

Tweede voorafgaande opmerking. Hoewel de term *recht van antwoord* de voorkeur verdient moeten we vaststellen dat in de Belgische wet en in de rechtspraak en rechtsleer door elkaar sprake is van recht van antwoord, recht *tot* antwoord en recht *op* antwoord. Soms wordt ook de term *recht van weerwoord* gebruikt. We kiezen echter consequent het begrip *recht van antwoord* te hanteren.

Derde opmerking vooraf. In wat volgt wordt enkel ingegaan op het positief recht en de juridische implicaties verbonden aan de Antwoordrechtwet. Bijgevolg wordt geen aandacht besteed aan de praktijk van het recht van antwoord², noch aan de toepassing van bepaalde beroepsregels of journalistieke praktijken die verband houden met correctie, weerwoord of rechtzetting.³ Deze aspecten van zelfregulering, journalistieke deontologie en zelfcontrole via o.a. de Raad voor Deontologie vallen buiten het bestek van de analyse omtrent de kenmerken en implicaties van de vigerende Belgische Antwoordrechtwet.

1 'Gelukkig de man of vrouw wier naam nooit in de media werd genoemd', ontleend aan H. de Ridder, *Persvrijdalen*, Lannoo, Tielt, 2000, p. 147.

2 Zie hierover J.G. Stappers, 'Heeft rectificeren zin?', in G. Schuijt, *Rectificatierecht. Beschouwingen over de rechtzetting in het recht en in de praktijk*, Amsterdam, Otto Cramwinckel, 1989, pp. 30-37.

3 Zie artikel 2 van de Internationale erecode van de IFJ (Code van Bordeaux, 1954) dat als een essentiële journalistieke plicht voorschrijft 'elke gepubliceerde informatie rechtzetten indien deze onjuist is gebleken'. Artikel 7 van de Code voor journalistieke beginselen aangenomen door de Belgische Vereniging voor Dagblauduitgevers en de Algemene Vereniging voor Belgische Beroepsjournalisten (1982) schrijft voor dat 'feiten en informatie, die na publicatie ervan foutief blijken te zijn, moeten recht gezet worden, en dit zonder beperking, onverminderd de wettelijke beschikkingen inzake het recht op antwoord'. Zie ook B. Grevisse, 'Les normes de la déontologie journalistique', *AM* 2000/1-2, pp. 49-58 en D. Voorhoof, 'Journalisten zonder grenzen?', *AM* 2000/1-2, pp. 36-48.

De centrale vraagstelling, kijkend vanuit Nederland naar het Belgisch recht van antwoord, kan op drie vraagpunten worden toegespijst.

1. Is er nood aan een wettelijke regeling betreffende een recht van antwoord waardoor de verzoeker *ex lege*, zonder vooraf op de rechter een beroep te moeten doen, op een wetsconforme wijze, snel en kosteloos een antwoordtekst kan gepubliceerd of uitgezonden zien naar aanleiding van een artikel, programma of bericht waarin deze (rechts)persoon bij naam werd genoemd of herkenbaar werd vermeld?

2. Dient in dergelijk scenario een recht van antwoord beperkt te blijven tot een reactie naar aanleiding van onjuiste berichtgeving of moet ook het recht worden gewaarborgd om te reageren tegen *beledigende meningen of waardeoordelen die de eer aantasten*? Of kan het volstaan dat men bij naam is genoemd of impliciet is aangewezen om de publicatie of uitzending van een antwoordtekst te kunnen vorderen, zonder dat het moet gaan om een onjuiste, beledigende of onrechtmatige publicatie?

3. Er is nog een specifiek aspect dat vaak voor polemiek en problemen zorgt bij de toepassing van de Antwoordrechtwet. Het betreft meer bepaald de vraag of een medium dat een antwoordtekst publiceert of uitzendt al dan niet kan verboden worden hieraan onmiddellijk een reactie, een repliek toe te voegen.

Alvorens op elk van deze vragen in te gaan wordt een aanloop genomen met een verwijzing naar de discussie in Nederland omtrent het al dan niet invoeren van een recht van antwoord. Vervolgens wordt het vigerende wettelijke stelsel in België voorgesteld, met verwijzing naar de Antwoordrechtwet van 23 juni 1961, zoals gewijzigd in 1977. Laat meteen ook duidelijk zijn dat er plannen voorliggen om de Antwoordrechtwet in België te hervormen. Op 17 december 1999 werd een wetsvoorstel in het Parlement ingediend dat opteert voor een grondige herziening van de huidige Antwoordrechtwet. Uit de toelichting bij dit wetsvoorstel blijkt dat de bestaande wet een aantal kenmerken vertoont waar men in België van af wil.⁴ Dit wetsvoorstel herneemt overigens de tekst van een wetsontwerp dat op het einde van de vorige legislatuur (nl. in maart 1999) door de minister van justitie (Van Parys) werd ingediend, een wetsontwerp dat kort tevoren door zijn voorganger (De Clerck) was voorbereid.⁵ Omdat deze beide ex-ministers van justitie sedert de installatie van de paars-groene regering (Verhofstadt 1 juli 1999) tot de oppositie behoren werd de tekst van het vroegere regeringsontwerp als wetsvoorstel ingediend, als een parlementair initiatief.⁶ In dezelfde periode, december

1999, raakte ook bekend dat op initiatief van de huidige minister van justitie (Verwiltgen) op dezelfde basis een wetsontwerp werd voorbereid.⁷ Op de ministerraad van 26 mei 2000 werd een voorontwerp tot hervorming van de Antwoordrechtwet goedgekeurd. Zowel de federale regering als de parlementaire oppositie zitten met hun kritiek op de bestaande wet nagenoeg op dezelfde lijn en willen ongeveer dezelfde aanpassingen doorvoeren,⁸ wat een snelle parlementaire behandeling in het vooruitzicht stelt.⁹ Daarom wordt niet enkel, *de lege lata*, de bestaande Antwoordrechtwet als basis van analyse gehanteerd, maar wordt ook, *de lege ferenda*, toelichting gegeven bij het recht van antwoord zoals het er straks in België mogelijks zal uitzien. Vooraf: een persoonlijke ervaring met het recht van antwoord.

2. Vooraf: een persoonlijke ervaring met het recht van antwoord

In de krant *Het Belang van Limburg* verschijnt op maandag 20 november 1995 op pagina 2 een boekbespreking onder de titel 'Hoe vrij zijn racistische meningen?', naar aanleiding van de publicatie van het boek van G. Schuijt en D. Voorhoof (eds.), *Vrijheid van meningsuiting, racisme en revisionisme*.¹⁰ De boekbespreking is ondertekend met de initialen M.P., wat staat voor Marc Platel, toenmalig hoofdredacteur van de krant. De recensent sluit de boekbespreking af met een kritische opmerking. Het boek zou te onzorgvuldig omspringen met de aanduiding van enkele data. Vooral het feit dat in het boek stelselmatig 1881 werd vermeld als datum van een wet in plaats van 1981 had de recensent enorm gestoord. De boekbespreking had als slotzin: 'Een onzorgvuldigheid die in een wetenschappelijk boek niet kan'. Een volstrekt foutieve inschatting overigens van de recensent. Waar in het betreffende boek het jaartal 1881 voorkomt is dit telkens een correcte verwijzing naar de Franse wet van 29 juli 1881 *sur la liberté de la presse*, wel degelijk een wet van 1881 en niet van 1981. Blijkbaar had de recensent het verschil niet opgemerkt tussen de Franse perswet van 29 juli 1881 waarnaar in het boek verschillende keren gerefereerd wordt en de Belgische (antiracisme)wet van 30 juli 1981.

Ondergetekende, mede-editor en co-auteur van het boek stuurde twee dagen later, op woensdag 22 november 1995 een recht van antwoord naar de redactie om deze onterechte kritiek gebaseerd op een slordige lectuur van het boek te corrigeren. De ingestuurde antwoordtekst sloot af met de opmerking: 'Om de subtiele nuance tussen de Franse wet van 29 juli 1881 en de Belgische wet van 30 juli 1981 op te merken

4 Ook in Frankrijk is er heel wat polemiek betreffende het recht van antwoord. Voor een overzicht zie J.-Y. Dupeux en A. Lacabarats (ed.), *Liberté de la presse et droits de la personne*, Paris, Dalloz, 1997, pp. 5-35. Zie ook Parijs 17 april 1996, *Légipresse* 1996, III, p. 91, met noot B. Ader (July c. Le Pen).

5 Wetsontwerp betreffende het recht van antwoord en het recht van informatie, Parl. St. Kamer 1998-1999, nr. 2034. Zie ook wetsontwerp tot wijziging van artikel 587 van het Gerechtelijk Wetboek, Parl. St. Kamer 1998-1999, nr. 2035 (4 maart 1999).

6 Wetsvoorstel betreffende het recht van antwoord en het recht van informatie en tot wijziging van het artikel 587 van het Gerechtelijk Wetboek, Parl. St. Kamer 1999-2000, nr. 325/1 (17 december 1999). Een analoog voorstel is ook ingediend in het Vlaams Parlement, maar dan enkel voor wat de radio en de televisie betreft als gemeenschapsaangelegenheid: Voorstel van decreet houdende het recht op informatie via radio en televisie en houdende instelling van een recht van antwoord en een recht van mededeling ten aanzien van radio en televisie, Parl. St. VI. Parl. 1999, nr. 52/1 (14 juli 1999, dhr. Decaluwé).

7 WVDV, 'Ministerraad buigt zich over wetsontwerp. Verwiltgen wil misbruik recht van antwoord beperken', *Financieel Economische Tijd* 16 december 1999, p. 4.

8 Zie ook het eerder door dhr. Van der Maelen ingediende wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 23 juni 1961 betreffende het recht van antwoord, Parl. St. Kamer 1995-1996, nr. 311/1 (13 december 1995).

9 Vooraf moet evenwel de discussie worden uitgeklaard of de herziening van de Antwoordrechtwet mogelijk is via een federale wet, dan wel of de gemeenschappen elk voor zich bevoegd zijn om de regels betreffende het recht van antwoord op radio en televisie via decreet uit te vaardigen (cfr. infra).

10 G. Schuijt en D. Voorhoof (eds.), *Vrijheid van meningsuiting, racisme en revisionisme*, Gent, Academia Press, 1995.

moet je de tekst wel echt gelezen hebben en niet enkel het boek doorgebladerd hebben. De uitsmijter van de boekbespreking dat sprake is van een stelselmatige onzorgvuldigheid die in een wetenschappelijk werk niet kan, is niet enkel overtrokken, de vaststelling is bovendien volstrekt foutief.

's Anderendaags, donderdag 23 november, blijkt de hoofdredacteur van *Het Belang van Limburg* mijn verzoek tot inlassing van een recht van antwoord in goede orde te hebben ontvangen, want hij telefoneert mij, in weinig vriendelijke bewoordingen weliswaar en met de melding dat ik mij hiermee wel heel erg veel permitteer: 'Academici zouden al blij mogen zijn als een gespecialiseerd boek op pagina 2 van een dagblad zoveel aandacht krijgt'. Hij dacht er niet aan de antwoordtekst te publiceren. Ik probeerde vervolgens de hoofdredacteur duidelijk te maken dat zijn kritiek elke feitelijke grondslag miste en dat uitgerekend aan de eindredactie van het boek veel zorg was besteed. De slotzin van de boekbespreking waarin sprake was van een onzorgvuldigheid 'die in een wetenschappelijk werk niet kan' was een voldoende ernstige reden om deze rechtzetting te eisen, zo probeerde ik te argumenteren. Ik wees de hoofdredacteur ook nog op diens wettelijke verplichtingen krachtens de Antwoordrechtwet van 23 juni 1961, waarna de hoofdredacteur de telefoon inhaakte. Toegegeven, die toelichting over de implicaties van de Antwoordrechtwet was provocerend van mij, want ik wist uiteraard dat Marc Platel als geen ander vertrouwd is met deze wet. Hij is immers de auteur van de meest volledige studie van de Belgische Antwoordrechtwet. Zijn boek 'Het recht van antwoord in de communicatiemediën' werd gepubliceerd in 1971, een overigens zorgvuldig en wetenschappelijk werk over de geschiedenis en over de toepassing van het recht van antwoord in België, toen in 1971.¹¹

Ik wachtte af wat er zou gebeuren. Lang werd mijn geduld niet op de proef gesteld. In de editie van vrijdag 24 november 1995 werd op pagina 2 van *Het Belang van Limburg* een korte tekst gepubliceerd onder de titel 'Racisme en revisionisme'. Daarin werd niet mijn antwoordtekst gepubliceerd, maar wel een door de hoofdredacteur van de krant zelf opgesteld rectificatiebericht. De tekst ging als volgt:

'Bij de bespreking van het overigens boeiende boek *Racisme en Revisionisme* in de krant van maandag, werd geschreven dat in een van de bijdragen "stelselmatig 1881 werd opgegeven als datum van een wet in plaats van 1981". "Een onzorgvuldigheid", zo werd eraan toegevoegd "die in een wetenschappelijk werk niet kan". Extra zoekwerk leert dat die opmerking volkomen onterecht was: het gaat in dit deel van de studie immers om de Franse perswet van 28 juli 1881 en niet om de Belgische anti-racismewet van 30 juli 1981' M.P.¹²

Uiteindelijk was er dus toch een rectificatie gebeurd, weliswaar niet volgens de regels van de Antwoordrechtwet. Naar de lezers van *Het Belang van Limburg* toe was alvast de indruk weggewerkt dat de heren Schuijt en Voorhoof onzorgvuldig waren te werk gegaan bij de eindredactie van het boek. En de hoofdredacteur moest naar zijn lezers

niet echt het boetekleed aantrekken, want na 'extra zoekwerk' leek het erop dat hij zelf deze verwisseling van de data van twee verschillende wetten op het spoor was gekomen en dus op eigen initiatief zijn eerder geuite kritiek terug inslikte. Nergens was een spoor te vinden dat het ging om een recht van antwoord, maar de vergissing werd wel snel gecorrigeerd.

Het voorval illustreert de terughoudendheid, de kribbigheid waarmee redacties en vooral hoofdredacteurs veelal reageren naar aanleiding van een verzoek tot inlassing van een recht van antwoord. Maar uiteindelijk, zo blijkt, wil men het ook weer niet te hard spelen. Als een vordering tot publicatie van een antwoordtekst gerechtvaardigd lijkt, zijn de redacties bereid, liefst via een zelf geschreven tekst, een soort van rectificatie of weerwoord te publiceren. De redacties zijn zich er uiteraard van bewust dat dit niet helemaal conform de wettelijke modaliteiten is, maar ze rekenen er ook op dat de aanvrager wel genoeg zal nemen met een dergelijke rectificatie. Wat in casu ook gebeurde. Of er zonder de Antwoordrechtwet in dit geval een rectificatiebericht zou gepubliceerd zijn is onwaarschijnlijk. Er bleek immers geen spontane bereidheid bij de hoofdredacteur om de reactie te plaatsen. Helemaal de antwoordtekst negeren durfde de hoofdredacteur dan ook weer niet, omdat hij allicht vreesde dat in dit geval een vordering kon volgen op basis van de Antwoordrechtwet wat hem een correctie-vereisde veroordeling kon opleveren wegens ongerechtvaardigde weigering tot inlassing van een antwoordtekst in toepassing van artikel 5 van de Antwoordrechtwet.

Uiteindelijk leidde het voorgaande dan ook tot wat wel eens een typisch Belgische oplossing wordt genoemd: het verliep niet allemaal volgens de regels, maar elke partij kon uiteindelijk wel genoeg nemen met de uiteindelijke afloop. Voorval geklasseerd dus. Ten aanzien van Schuijt en Voorhoof was de voorstelling gecorrigeerd alsof zij maar wat slordig omspringen met juridische data. Overigens om alle misverstand te voorkomen, de auteur van deze bijdrage heeft dit verzoek tot inlassing van een recht van antwoord op eigen initiatief genomen, zonder Gerard Schuijt daarin te consulteren, laat staan om toestemming te vragen. Het was immers bekend dat Gerard Schuijt niet bepaald warm loopt voor het Belgische stelsel van het recht van antwoord, maar daarover straks meer.

3. Het recht van antwoord op het puin van de Belgische 'revolutie'

Het is opmerkelijk dat België en Nederland altijd al een heel andere kijk hebben gehad op het recht van antwoord. In dit verband is het interessant om aan te stippen dat de invoering van het recht van antwoord in België te situeren is onmiddellijk na het uit elkaar vallen van het Koninkrijk der Nederlanden in 1830. Marc Platel drukte het kernachtig uit in zijn studie over het recht van antwoord. Hij schreef: 'Beïnvloed door het Franse voorbeeld inzake persvrijheid en uit reactie tegen de soms bijzonder strenge perspolitiek van Willem I, hebben onze grondwetgevers niet gearzeld de vrijheid van meningsuiting vast te leggen'.¹³ Een vonnis van 18 februari 2000 hanteert een zelfde invalshoek en ademt overigens, ruim 170 later, nog steeds een

¹¹ M. Platel, *Het recht van antwoord in de communicatiemediën*, Brussel, Elsevier-Sequoia, 1971.

¹² Merk op dat dit keer verkeerdelijk sprake was van de Franse perswet van 28 juli 1881 in plaats van 29 juli 1881.

¹³ M. Platel, o.c., p. 3.

anti-orangistische heroïek uit. Met verwijzing naar het Besluit van 16 oktober 1830 over de vrijheid van pers, van meningsuiting en van godsdienst en refererend aan het Decreet op de drukpers van 20 juli 1831 benadrukt dit vonnis: 'De eerste Besluiten van het Voorlopig Bewind getuigden van een revolutionair enthousiasme, na het geestelijk despotisme van Koning Willem I'.¹⁴ De Belgen hadden inderdaad maar nare ervaringen met het soort persvrijheid zoals het door de Nederlandse Grondwet (art. 227) was gewaarborgd¹⁵ en door het regime van Willem I in het Zuidelijk deel van de Nederlanden was toegepast. Devaux zei toen in het Nationaal Congres: '*Si vous voulez les principes de la liberté de la presse, il faut empêcher tout retour au système hollandais*'.¹⁶ Geen wonder dus dat men zich voortaan liever oriënteerde op de bepalingen van de Franse revolutionaire Déclaration van 1789. Artikel 14 (nu art. 19) van de Belgische Grondwet van 1831 dat de vrijheid van meningsuiting afkondigt is duidelijk geïnspireerd op het Franse voorbeeld. De persvrijheid kreeg in zeer laconieke bewoordingen een hoog beschermingsniveau toegewezen. Sedert 1831 klinkt het heel stoer in de Belgische Grondwet: 'De drukpers is vrij; de censuur kan nooit worden ingevoerd (...)' (art. 18, nu art. 25 Grondwet). Ook inspireerde België zich toen op het *droit de réponse* zoals het sinds 1822 in Frankrijk bestond. Het is duidelijk: onze kaas kwam voortaan uit Frankrijk.

Op de vooravond van de eedaflegging van Koning Leopold I en dus op de drempel van de formele installatie van de parlementaire monarchie in België, werd nog net door het Nationaal Congres een decreet afgekondigd dat als een voorlopige perswet dienst moest doen.¹⁷ Als een aanvulling en als een correctief op de grondwettelijk gewaarborgde persvrijheid werd in het Decreet op drukpers van 20 juli 1831 een artikel 13 ingeschreven dat, geïnspireerd dus op het Franse voorbeeld¹⁸, het recht van antwoord wettelijk vastlegde. Een recht dat direct voortvloeide uit de wet zelf en aan eenieder een subjectief recht van antwoord toekende, zonder dat vooraf een beroep moest worden gedaan op de rechter. Dat wantrouwen in de rechter was ook iets dat in de Zuidelijke Nederlanden sterk gevoed was tijdens het bewind van Willem. Het verklaart ook waarom bijvoorbeeld de beoordeling van de drukpersmisdrijven werd onttrokken aan de beroepsrechters en waarom de strafvervolgning van de drukpersmisdrijven werd toegewezen aan de exclusieve rechtsmacht van het Hof van Assisen, aan de volksjury dus als tribunaal van lekenrechters (art. 98, nu art. 150 Grondwet).¹⁹ Met het Decreet op de drukpers van 20 juli 1831 werd het recht van antwoord in België dus ingevoerd. Artikel 13 bepaalde: '*iedere persoon die in een blad, hetzij bij*

14 Rb. Veurne, 18 februari 2000, NV West Waste Treatment t. M. Maertens, AM 2000/3 p. 341.

15 Zie J.M. De Meij e.a., *Uitingsvrijheid. De informatiestroom in grondwettelijk perspectief*, Amsterdam, Otto Cramwinckel, 2000, p. 11-12.

16 E. Huytens, *Discussions du Congrès National de Belgique, 1830-1831*, Brussel, Société typographique belge, 1844, I, p. 643.

17 Zie ook J. Velaers, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen/Apeldoorn, 1991, pp. 92-106.

18 Achteraf werd in Frankrijk het recht van antwoord geregeld in artikel 13 van de wet van 29 juli 1881 (loi sur la liberté de la presse).

19 J. Velaers, o.c., pp. 130-135. Met de grondwetsherziening van 7 mei 1999 werden onttrokken aan de bevoegdheid van het Hof van Assisen, de drukpersmisdrijven die zijn ingegeven door racisme of xenofobie. Voor een toepassing zie Corr. Brussel 22 december 1999, AM 2000/1-2, p. 134, met noot D. Voorhoof.

name, hetzij onrechtstreeks werd genoemd, heeft het recht daarin een antwoord te doen opnemen, mits het niet meer bedraagt dan duizend letters schrift of het dubbel van de ruimte ingenomen door het artikel dat daartoe aanleiding heeft gegeven. Dit antwoord wordt opgenomen uiterlijk de tweede dag nadat het ten kantore van het blad werd besteld, op straffe, tegen den uitgever van twintig gulden boete voor elken dag uitstel. In de zomer van 1831 werd in België dus nog met guldens gerekend.²⁰ Hoewel bedoeld als voorlopige perswet werd het Decreet op de drukpers van 20 juli 1831 door de wet van 6 juli 1833 voor onbepaalde tijd verlengd.

België heeft dus ruim 170 jaar ervaring met het recht van antwoord. Ruim 130 jaar bleef artikel 13 van het Decreet op de drukpers van 20 juli 1831 onveranderd de wettelijke basis²¹, tot in 1961 de Antwoordrechtwet werd afgekondigd in een poging om de ondertussen abundante jurisprudentie in verband met het recht van antwoord te codificeren. In 1977 werd er een hoofdstuk aan de wet toegevoegd zodat een recht van antwoord voortaan ook van toepassing was voor radio en televisie.

De Belgische Antwoordrechtwet is nu 40 jaar in voege. Momenteel, het werd al aangestipt, wordt een wetsontwerp door de regering voorbereid en is er een wetsvoorstel neergelegd in de Kamer. Ook in het Vlaams Parlement is een voorstel van decreet ingediend tot aanpassing en actualisering van het recht van antwoord voor radio en televisie. Herzieningsvoorstellen genoeg dus, maar het principe en het stelsel van het recht van antwoord zelf wordt in België niet in vraag gesteld. Integendeel. In een arrest van 28 mei 1991 omschreef het Arbitragehof het recht van antwoord als een 'rechtsinstituut ter bescherming van de persoon dat een noodzakelijk gevolg is van de persvrijheid en de vrije meningsuiting. Het is de aan iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon verleende bevoegdheid om te reageren tegen aantastingen van zijn eer en goede naam door enig medium, alsmede om over hem verspreide onthullingen recht te zetten'.²² De toelichting bij het wetsvoorstel dat eind 1999 in de Kamer is ingediend formuleert het als volgt: 'Deze hervorming heeft tot doel de rechtsregeling inzake het recht van antwoord te actualiseren en bij te werken door bepaalde onvolkomenheden te verbeteren, zodat deze haar fundamentele rol van correctief en aanvulling van de persvrijheid ten volle kan vervullen en kan zorgen voor een doeltreffende en snelle rechtsbedeling'.²³ Het recht van antwoord is tot het Belgisch juridisch cultureel erfgoed gaan behoren dat recent, zo blijkt uit de wetsinitiatieven, aan wat monumentenzorg toe is. Een flinke opknapbeurt kan wel, maar het stelsel blijft overeind.

20 De Koning moest toen immers nog een aanvang nemen met zijn grondwettelijke bevoegdheid tot 'het slaan van de munt' (art. 74, nu 112 GW).

21 Een voorontwerp betreffende het recht van antwoord werd al in 1884 geformuleerd: C. Laurent, 'Etude sur les délits de presse. Projet de loi sur le droit de réponse', *La Belgique Judiciaire* 1884, pp. 1457-1471.

22 Arbitragehof nr. 14/91, 28 mei 1991, B.S. 10 juli 1991 en R.W. 1991-1992, p. 497. Zie ook D. Voorhoof, *Actuele vraagstukken van mediarecht. Doctrine en jurisprudentie*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1992, pp. 622-624.

23 Parl. St. Kamer 1999-2000, nr. 325/1.3.

4. Nederland: veel scepsis tegenover het recht van antwoord ...

Heel verschillend is de situatie in Nederland waar men blijkbaar van dit recht van antwoord niets moet hebben. Er zijn in de negentiende eeuw in het Nederlandse Parlement wel al voorstellen ingediend strekkende tot invoering van een recht van antwoord, maar geen van deze initiatieven kon op voldoende steun rekenen. In 1876 werd in de Tweede Kamer een wetsvoorstel ingediend dat een letterlijke vertaling betrof van artikel 13 van het Belgische decreet op de drukpers. Maar er kwam stevige kritiek op dit ongewenste importproduct, zodat het voorstel al gauw weer werd ingetrokken.²⁴ Over het invoeren van een Antwoordrechtwet werd in Nederland ook al parlementair gediscussieerd in de jaren dertig en zestig van de twintigste eeuw, maar telkens werd het recht van antwoord als een ongewenst rechtsproject afgevoerd.

Discussie omtrent het invoeren van een recht van antwoord was er ook in de eerste helft van de jaren tachtig. Toen was in het regeerakkoord van 1982 een passage opgenomen waarin werd aangestuurd op een wettelijke regeling voor een recht van antwoord. Opvallend trouwens dat toen meestal werd gesproken van een *droit de réponse*. In die tijd was het blijkbaar in juridische kringen in Nederland *bon ton* wanneer men zich van juridische termen kon bedienen in de taal van Montesquieu, Voltaire en Victor Hugo. Minister Brinkman nam deze intentie tot het invoeren van een *droit de réponse* toen ook op in zijn Medianota van 1983. Na vakkundige kritiek in de pers en in de juridische vakliteratuur²⁵ zag de regering echter af van deze optie. Er verscheen in die periode ook een boekje van Victor Lebesque dat als titel had meegekregen *Droit de réponse als luizenpoeder. Rechtspraak en journalistiek maken de regeling van een droit de réponse in Nederland overbodig*.²⁶ De titel was zo ontlusterend dat het eigenlijk overbodig was om het boek ook nog te lezen. Het *droit de réponse* was helemaal onbespreekbaar geworden in Nederland.

Gerard Schuijt schreef enige tijd later in *Informatierecht/AMI* dat minister Brinkman overschot van gelijk had dat hij dit plan na vele negatieve reacties liet varen. Waarom? 'Omdat als de media fouten maken en zij inzien dat gedaan te hebben, eigener beweging de fout zullen herstellen of gelegenheid geven tot een weerwoord. Wanneer de media hun fout niet erkennen verschaft een gang naar de (veelal Kort Geding-)rechter uitkomst met de ene keer een rectificatie, de andere keer een weerwoord en weer een andere keer een verklaring voor recht: rechtspraak op maat. Ook een klacht bij de Raad voor de Journalistiek wil wel eens soelaas bieden als een klager zijn gemoed wil luchten',²⁷ aldus Schuijt in 1989.

24 Zie G. Schuijt, 'De rechtzetting in het recht', in G. Schuijt (ed.), *Rectificatierecht. Beschouwingen over de rechtzetting in het recht en in de praktijk*, o.c., pp. 16-19 en P. Mochel, 'Het recht van antwoord en de pers', in F.W. Grosheide en K. Boele Woelki (eds.), *Europees Privaatrecht 1995. Opstellen over Internationale Transacties en Intellectuele Eigendom*, Lelystad, Koninklijke Vermande, 1995, p. 289, met verwijzing naar TK 1986/77, p. 114 en 163.

25 Zie o.a. Vereniging voor auteursrecht. Studiecommissie Mediarecht, 'Medianota en rechtbeginselen' (dl.2), *Informatierecht/AMI* 1984/1, p. 7-8.

26 V. Lebesque, *Droit de réponse als luizenpoeder? Rechtspraak en journalistiek maken de regeling van een droit de réponse in Nederland overbodig*, Lelystad, Koninklijke Vermande, 1986, p. 120.

27 G. Schuijt, 'Boekbespreking', *Informatierecht/AMI* 1989/1, p. 23.

Eerder had ook al binnen de schoot van de Vereniging voor Auteursrecht de *Studiecommissie Mediarecht* zijn pijlen op het regeringsvoorstel gericht. De belangrijkste argumenten die in stelling werden gebracht tegen het recht van antwoord waren een arrest van het US-Supreme Court waarin het recht van antwoord als strijdig werd beschouwd met het First Amendment²⁸ en de stelling dat de invoering van een *droit de réponse* naar Frans model belangrijke risico's inhield. De dreiging van een recht van antwoord kon de media er immers van weerhouden nog over een bepaalde zaak of over bepaalde personen iets te publiceren of uit te zenden. De vrees dus voor het zgn. *potentially chilling effect* waarvan is gebleken dat ook het Europees Hof voor de Rechten van Mensen daar bijzonder alert voor is.²⁹

Er werd toen om het *droit de réponse* helemaal de prullenmand in te krijgen verwezen naar België, meer bepaald naar de zaak Van den Boeynants tegen het weekblad *Knack*, een zaak waarover o.a. door *De Volkskrant* in 1979 uitgebreid was gerapporteerd.³⁰ Als minister van landsverdediging maakte Van den Boeynants intensief gebruik van het recht van antwoord als perspublicaties kritisch hadden bericht over diens defensiebeleid en over enkele omstrede aankopen voor het Belgisch leger. Het weekblad *Knack* werd veroordeeld omdat het volgens de rechter ten onrechte geweigerd had een recht van antwoord van Van den Boeynants te publiceren. De rechtbank was in een vonnis van 24 augustus 1979 van oordeel dat met het uitoefenen van een recht van antwoord zoals in onderhavige zaak de persvrijheid geenszins in gedrang werd gebracht aangezien 'het juist de erkenning is van de beperkingen van de persvrijheid die het recht van antwoord in de Belgische wetgeving heeft doen ontstaan'. De rechtbank beklemtoonde ook dat er geen sprake kon zijn van misbruik van het recht van antwoord telkens de verzoeker op wettelijke wijze van zijn recht van antwoord gebruik maakt, recht dat hem was toegekend door de wet van 23 juni 1961. Volgens het vonnis stond het recht van antwoord ook open voor politici, want de wet sloot immers geen categorieën van personen uit. F. Van Isacker die dit vonnis annoteerde in het Rechtskundig Weekblad liet zeer duidelijk blijken dat het recht van antwoord toch wel erg breed de poort openzette voor een oneigenlijk gebruik en met name door politici kon gebruikt, kon misbruikt worden om al te kritische journalistiek in de wielen te rijden. Hij schreef: 'Indien politici met geen grote bescheidenheid van het recht van antwoord gebruik blijven maken, zou men uiteindelijk voor een dilemma kunnen staan: wat gaan we nou kwijtspelen, het recht van antwoord of de persvrijheid?'.³¹ Verwijzend naar deze rechtspraak en de kritiek op de wet die ook in België nadrukkelijk aan de orde was, lag het voor de hand dat het voorbeeld van het *droit de réponse* in Nederland maar beter van de agenda kon worden afgevoerd.

28 Miami Herald Publ. Co. v. Tornillo, 418 U.S. 241 (1974). Zie hierover K.R. Middleton en B.F. Chamberlin, *The law of public Communication*, New York/London, Longman, 1991, pp. 547-549 en D.L. Teeter Jr. en D.R. Le Duc, *Law of Mass Communications, Freedom and Control of Print and Broadcast Media*, The Foundation Press, Westbury/New York, 1995, pp. 60-62.

29 Voor een overzicht zie *Mediaforum* 1994/11-12, pp. 116-124, 1995/11-12, pp. 128-137, 1999/10, pp. 264-271 en 1999/11-12, pp. 304-313.

30 *Informatierecht/AMI* 1984/1, p. 8.

31 Corr. Brussel 24 augustus 1979, *R.W.* 1981-1982, p. 126, met noot F. Van Isacker.

Toen in 1992 het Europees Parlement een (ontwerp)resolutie goedkeurde waarin o.a. werd aangedrongen op een recht van weerwoord in de lidstaten, vinden we andermaal Gerard Schuijt op de barricaden paraat staan om met de nodige retoriek en de bekende argumenten ten strijde te trekken tegen het recht van antwoord. Men leze er de 'Opinie' op na in *Mediaforum* 1992, aflevering 9. Met een rectificatierecht of desnoods *Gegendarstellungsrecht* zoals in Duitsland zegt Schuijt geen moeite te hebben, in dit geval gaat het immers enkel om een reactie door personen wier wettige belangen zijn aangetast door een *onjuiste bewering*. Maar een recht van antwoord naar Frans of Belgisch model bleek voor Schuijt helemaal uit den boze, omdat een dergelijk stelsel niet alleen het recht verleent om te reageren op feiten, maar ook op *meningen*. Schuijt haalt er artikel 10 EVRM bij en erkent uiteraard dat men zich in het kader van artikel 10 § 2 kan beroepen op de rechten van anderen, wat bijvoorbeeld kan inhouden 'het recht om verschoond te blijven van lichtzinnige verdachtmakingen'. Schuijt vestigt er de aandacht op dat men met het recht van antwoord echter een stap te ver dreigt te zetten. Hij schrijft: 'wordt onder een recht van weerwoord echter verstaan een recht om politieke aanvallen te pareren of zelfs om politieke (dis)kwalificaties te verbieden, dan acht ik strijd met artikel 10 § 2 al gauw aanwezig'.³²

Zelf leverde ik toen, overigens zonder dat hier sprake kon zijn van een complot, munitie aan voor de stelling van Schuijt, door in datzelfde nummer van *Mediaforum* de toepassing van de Belgische Antwoordrechtwet (althans voor wat de omroep betreft) door te lichten naar aanleiding van een aantal recente rechterlijke uitspraken. Een opvallende vaststelling was toen overigens dat de meeste betwistingen en dus ook de meeste vonnissen uit die periode betrekking hadden op vorderingen van recht van antwoord door politici die zich situeerden in extreem-rechtse hoek, waaronder dus vooral politici van het Vlaams Blok. Onvermijdelijk maakte dit het stelsel van het recht van antwoord in (politiek correct) Nederland nog meer verdacht. Meer in het algemeen nuanceerde ik ook de soms al te hoogdravende retoriek alsof het recht van antwoord een belangrijk verweermiddel betrof waarmee de individuele burger kon reageren tegen onjuiste, misleidende of kwetsende berichtgeving in de media. De bijdrage sloot af met de overweging: 'Zoals zo vaak het geval is met het recht zien we dat de rechtsbescherming die geboden wordt in de sector van de massamedia in de praktijk niet zozeer door de gewone burger wordt benut, maar vooral geëffectueerd wordt door kapitaalkrachtige personen of groepen, door filmvedetten, koningen en prinsen, door magistraten, hoge ambtenaren en politici. Wat dat betreft is mediarecht recht zoals elk ander recht'. Ook al geen bemoedigende argumentatie dus ten faveure van het recht van antwoord.

In 1995 haalde de Belgische Antwoordrechtwet nogmaals de kolommen van *Mediaforum*, naar aanleiding van alweer een rechterlijke uitspraak die moest bewijzen hoe onwenselijk, hoe verfoeilijk dat Belgische stelsel van het recht van antwoord wel was. De krant *De Morgen* was toen namelijk door een Brusselse rechter, op eenzijdig verzoekschrift, verbod opgelegd om enig 'nieuw artikel tegen of in verband met de NV Sabena te publiceren', zolang *De Morgen* weigerde om een antwoordtekst van *Sabena* te plaatsen. Deze antwoordtekst was een reactie op een eerder artikel in *De*

32 G. Schuijt, 'Een Europees recht van antwoord?', *Mediaforum* 1992/9, p. 93.

Morgen in verband met de financiële en sociale problemen bij de Belgische luchtvaartmaatschappij *Sabena* en de geruchten dat er een fusie in de maak was met het Zwitserse *Swissair*. *De Morgen* weigerde de antwoordtekst van de directie van *Sabena* te publiceren omdat volgens de redactie van de krant de antwoordtekst niet beantwoordde aan de voorwaarden van de wet. Met een bevelschrift van 6 januari 1995 werd de krant toen verplicht onmiddellijk de antwoordtekst te publiceren, onder dreiging ook van een dwangsom van 1.000.000 fr. per dag vertraging.³³ Onder deze dubbele armklem moest *De Morgen* wel plooiën en de antwoordtekst van *Sabena* werd gepubliceerd. Achteraf op derdenverzet werd dit bevelschrift weliswaar vernietigd, maar andermaal was aangetoond tot welke toepassing de Belgische Antwoordrechtwet aanleiding kon geven. Het bevelschrift op derdenverzet van 6 maart 1995 bevestigde overigens de bevoegdheid van de kortgedingrechter om een beslissing te nemen in betwistingen in verband met de Antwoordrechtwet en gaf tussendoor ook nog mee dat het 'onderhavig geschil geen betrekking heeft op de persvrijheid'. Voorts werd ook beklemtoond 'dat het recht op antwoord van de burger even belangrijk is als de vrijheid van de pers'.³⁴ De annotator bij het bevelschrift in de zaak *Sabena* tegen *De Morgen*, schreef toen in *Mediaforum*: 'Te vrezen is dat met deze Sabena-uitspraak allicht andere bedrijfsleiders of publieke personen een "gepast" rechtsmiddel wordt aangereikt om een kritische en onafhankelijke speurjournalistiek aan banden te leggen en het reeds zeer laagdrempelige en gebruiksvriendelijke stelsel van het recht van antwoord in België op zijn beurt nog meer aanleiding zal geven tot een oneigenlijk gebruik ervan'.³⁵ Meer en meer werd vanaf toen ook aangedrongen op een herziening van de Belgische Antwoordrechtwet.³⁶

Kortom, men heeft in Nederland nooit echt hoog opgelopen met de Belgische Antwoordrechtwet en de voorbeelden lagen voor het grijpen om aan te tonen dat men er maar beter niet aan moest denken om dit juridische gedrocht van het *droit de réponse* te gaan overnemen. Of de Europese instanties daar nu op aandrongen of niet. Recht van antwoord? Nee bedankt. Nederland hoefde geen *droit de réponse*. Het rectificatierecht van artikel 1-167 B.W. en andere vormen van genoegdoening via de civiele rechter als mogelijke reactie op aantasting van de privacy, belediging of onrechtmatige publicatie konden ruimschoots volstaan.³⁷

33 Voorz. Rb. Brussel (Eenz. Verz.) 6 januari 1995, onuitg., geciteerd in Voorz. Rb. Brussel (Kort Ged.) 6 maart 1995, *Mediaforum* 1995/4, p. 55.

34 Voorz. Rb. Brussel 6 maart 1995, *Mediaforum* 1995/4, p. 55.

35 D. Voorhoof, 'Recht van antwoord en persvrijheid: het evenwicht verstoord?', *Mediaforum* 1995/4, p. 46-48. In een latere uitspraak in een andere zaak werd een gelijkaardige vordering in kort geding afgewezen, met als overweging dat een dergelijke maatregel van aard lijkt 'om de vrije meningsuiting te beperken of te bemoeilijken, wat in strijd is met de artikelen 19 en 25 van de Grondwet' (Voorz. Rb. Brussel (Kort Ged.) 14 februari 1996, *AM* 1996/3, p. 337).

36 Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 23 juni 1961 betreffende het recht van antwoord, Parl. St. Kamer 1995-1996, nr. 311/1 (dhr. Van der Maelen). Zie ook D. Voorhoof, 'Het recht van antwoord in de audiovisuele media en de bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg', *P. & B.* 1993, p. 6.

37 Zie J.M. De Meij e.a., *Uitingsvrijheid, o.c.*, pp. 248-292 en E. Dommering e.a., *Informatierecht, Fundamentele rechten voor de informatiesnelweg*, Amsterdam, Otto Cramwinckel, 2000, pp. 345-382.

5. ... en plots de Belgische wet als voorbeeld aangeprezen

Het mag dan ook niet verbazen dat een artikel dat in 1995 werd gepubliceerd van de hand van Pauline Mochel, universitair docente privaatrecht aan het Molengraaff Instituut van de Universiteit Utrecht, de aandacht trok.³⁸ Helemaal tegen de stroom in pleitte zij namelijk in haar bijdrage in de bundel *Europees Privaatrecht 1995* heel nadrukkelijk voor de invoering van een recht van antwoord in Nederland. Om de provocatie helemaal ten top te drijven schreef de jonge academica: 'Mijn voorkeur gaat uit naar invoering van een recht van antwoord in de hele Europese Unie naar Belgisch voorbeeld'. België dus niet enkel als inspirerend voorbeeld voor Nederland, maar ineens in één beweging moesten ook alle andere lidstaten dit verlichte voorbeeld van België maar gaan volgen! Het kan verkeren...

De stelling van Mochel was niet alleen bijzonder moedig door een aantrekkelijke tegendraadsheid, zij was bovendien ook nog goed onderbouwd, met verwijzing o.a. naar een Europeesrechtelijk verplichting (nl. artikel 23 TV-richtlijn),³⁹ een resolutie van het Europees Parlement van 16 september 1992⁴⁰ en aanbevelingen van het Comité van Ministers⁴¹ en van de Media Ministers⁴² in de schoot van de Raad van Europa.

Hoewel Mochel daar in haar bijdrage niet naar verwees,⁴³ had zij voor haar stelling ook nog steun kunnen zoeken en vinden bij de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens die in een beslissing van 12 juli 1989 erkende dat '*in a democratic society the right of reply is a guarantee of the pluralism of information which must be respected*'. De Commissie benadrukte dat '*the purpose of the regulations governing the right of reply is to safeguard the interest of the public in receiving information from a variety of sources and thereby to guarantee the finest possible access to informati-*

38 P. Mochel, 'Het recht van antwoord en de pers', *I.c.*, pp. 263-300.

39 Art. 23 van Richtlijn 89/552/EEG van de Raad van Ministers van 3 oktober 1989 betreffende de coördinatie van bepaalde wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in de Lid-Staten inzake de uitoefening van televisie-omroepactiviteiten, PB. L. 17 oktober 1989, 298123, gew. Richtlijn 97/136/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 juni 1997, PB. L. 30 juli 1997, 202160. Zie ook M. Gabriel, 'The Right of Reply: Always the Bridesmaid, never the Bride', *Mediaforum* 1994, pp. 93-97 en V. Porter en M. Gabriel, 'A right too far: ten obstacles to the exercise of a right of reply to transfrontier television broadcasts', *Communications Law* 1996, pp. 2-7.

40 Zie Resolutie A3-0153/99/corr. van 16 september 1992 van het Europees Parlement (punt 26).

41 Resolution (74) 26 on the right of reply. Position of the individual in relation to the press, Committee of Ministers, 2 July 1974. De resolutie stelt: '*it is desirable to provide the individual with adequate means of protection against the publication of information containing inaccurate facts about him and to give him a remedy against the publication of information, including facts and opinions, that constitutes an intrusion in his private life or an attack on his dignity, honour or reputation (...)*'.

42 Resolution no. 2 'Journalistic Freedoms and Human Rights', 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy, The Media in a Democratic Society, Praag, 7 en 8 december 1994, MCM (94)20. Deze resolutie poneert als basisregel: '*rectifying any published or broadcast information which subsequently proves to be grossly inaccurate*'.

43 Opvallend is dat ook in een recent doctoraatsproefschrift in Nederland in verband met het rectificatie-recht naar deze gepubliceerde beslissing van de ECRM niet wordt verwezen: M. Bulk, *Rectificatie en uitsprakenvrijheid. Een onderzoek naar de civielrechtelijke aansprakelijkheid voor onrechtmatige uitingen*, Kluwer rechtswetenschappen Publicaties, Amsterdam, 1998, pp. 55-63.

on'. De Commissie beoordeelde een rechterlijk bevel tot publicatie van een antwoordtekst in toepassing van de Spaanse wet betreffende het recht van antwoord wel als een overheidsinmenging, maar achtte deze maatregel legitiem vanuit het perspectief van artikel 10 § 2 EVRM.⁴⁴ De Commissie gaf ook nog mee dat '*the aim of the right of reply is to afford to everyone the possibility of protecting himself against certain statements or opinions disseminated by the mass media which are likely to be injurious to his private life, his honour or his dignity*'. Interessant is ook om te noteren dat de Commissie de verplichting tot publicatie van de antwoordtekst in deze zaak ook als proportioneel en noodzakelijk beschouwde, ermee rekening houdende dat de redactie '*had the opportunity to insert its own version of the facts once more when it published the reply of the person criticised*'. De klacht van het Spaanse informatieweekblad *Tiempo* dat zich in Straatsburg bekleeg over een schending van artikel 10 EVRM werd als niet-ontvankelijk beschouwd door de Commissie. Toch betrof de overheidsinmenging een typische toepassing van *droit de réponse*: de vordering was namelijk gesteund op de Spaanse antwoordrechtwet. Bovendien erkende de Commissie dat het recht van antwoord ook mogelijk of zelfs noodzakelijk is, niet enkel ter rectificatie van onjuiste informatie, maar ook als reactie tegen meningen die een aantasting kunnen inhouden van het privé-leven, de eer of waardigheid.

Maar terug naar Pauline Mochel en haar verfrissende oproep voor een recht van antwoord naar Belgisch model. Na afweging van alle voor- en nadelen pleitte zij nadrukkelijk voor 'een wettelijke regeling op grond waarvan een individuele burger in alle Lidstaten waar perspublicaties zijn verspreid waarin hij (of zij, nvda) herkenbaar is aangeduid, in hetzelfde persorgaan, zonder rechterlijke tussenkomst kan reageren'. Kernachtig uitgedrukt ging het Mochel hierom: 'het recht om een reactie te plaatsen zou mijns inziens niet moeten worden beperkt tot onrechtmatige publicaties, noch tot mededelingen van feitelijke aard. De burger moet ook kunnen reageren indien een perspublicatie louter een mening over hem bevat, en ook indien een publicatie juist is, maar waardoor wegens het ontbreken van bepaalde gegevens toch een onjuist of onvolledig beeld van een onderneming of persoon bij het krantenlezende publiek ontstaat'.⁴⁵

Mochel ziet dus meer bepaald twee tekortkomingen aan het Nederlandse recht. Primo biedt de Nederlandse wetgeving aan de burger slechts een te beperkt recht van rectificatie aangezien dit enkel van toepassing is in geval van onjuiste, schadelijke of beledigende informatie. Secundo kan de pers in dat geval enkel door middel van een rechterlijke uitspraak gedwongen worden een onjuiste of misleidende mededeling van feitelijke aard recht te zetten. De Belgische Antwoordrecht komt helemaal aan deze bezwaren tegemoet door enerzijds ex lege een recht van antwoord als subjectief recht aan eenieder toe te kennen en door anderzijds dit recht te waarborgen zowel naar aanleiding van onjuiste berichtgeving als naar aanleiding van eer aantasting of beledigende waardeoordelen.

Meteen zijn we opnieuw terechtgekomen bij de vraagstelling die we eerder hebben aangestipt. Moet een recht van antwoord kunnen zonder via de rechter te hoeven

44 ECRM 12 juli 1989, nr. 13010/87, Ediciones Tiempo vs. Spain, D&R 62, p. 247.

45 P. Mochel, 'Het recht van antwoord en de pers', *I.c.*, p. 294.

passeren en hoe ruim moet een recht van antwoord zijn: enkel ter correctie of rectificatie van onjuiste informatie, of ook als reactie tegen beledigende of onnodig kwetsende opinies? Of nog ruimer van zodra men vermeld is, hetweze impliciet herkenbaar, hetweze door expliciete naamsvermelding?

Alvorens een antwoord te zoeken op deze vragen wordt kennis gemaakt met de Belgische Antwoordrechtwet en met de recente initiatieven die een actualisering van het stelsel beogen.

6. De Antwoordrechtwet van 1961, gewijzigd 1977

De wet van 23 juni 1961⁴⁶ legt de regels vast betreffende het recht van antwoord in periodieke geschriften en de audiovisuele middelen.

Het recht van antwoord wordt in België klassiek beschouwd als een aanvulling en een correctief op de grondwettelijk gewaarborgde persvrijheid. Tegelijk houdt het recht van antwoord een vorm van alerte rechtsbescherming in tegenover de media: het is een aan elke burger of rechtspersoon toekomend recht om te reageren tegen of naar aanleiding van bepaalde informatie die via de (periodieke) media over hem of haar in de openbaarheid wordt gebracht. Dit principe is onder meer in herinnering gebracht in een vonnis van 30 april 1992 van de rechtbank te Brussel: *'(...) il échet de rappeler que le droit de réponse est un droit subjectif considéré comme la contrepoids de la liberté de la presse dont l'efficacité- déjà en soi très relative - est à la mesure de la rapidité avec laquelle il est publié, celle-ci formant précisément sa spécificité.'*⁴⁷ In een vonnis van 10 september 1997 werd beklemtoond *'que l'exercice du droit de réponse est une manière d'exercer un droit fondamental, celui de la liberté d'expression de celui dont l'honneur a été atteint'*.⁴⁸

Er zijn een aantal inhoudelijke en vormelijke voorwaarden die moeten in acht worden genomen door degene die een recht van antwoord vordert. Maar ook aan de kant van de krant, het tijdschrift, de periodieke publicatie of aan de kant van de omroep die gevat wordt door een verzoek tot uitzending van een recht van antwoord gelden een aantal wettelijke verplichtingen. Op een aantal punten wijkt de wetgeving betreffende het recht van antwoord voor de gedrukte media af van de wetgeving betreffende het recht van antwoord voor de audiovisuele media.

⁴⁶ Wet van 23 juni 1961 betreffende het recht van antwoord, B.S. 8 juli 1961, gew. Wet van 4 maart 1977, B.S. 15 maart 1977.

⁴⁷ Rb. Brussel 30 april 1992, Journ. Proc. 1992, afl. 222, p. 28, met noot F. Jongen. Zie ook Arbitragehof 28 mei 1991, nr. 14/91, B.S. 10 juli 1991 en R. W. 1991-1992, p. 497.

⁴⁸ Rb. Brussel 10 september 1997, Journ. Proc. 1997, afl. 335, p. 23 en in A. Strowel en F. Tulkens, *Prévention et réparation des préjudices causés par les médias*, Brussel, Larcier, 1998, p. 181.

a. Het recht van antwoord in de gedrukte media⁴⁹

a.1. Wie heeft recht van antwoord?

a.1.1. Als basisprincipe geldt dat iedereen, zowel natuurlijke personen als rechtspersonen, die in een persartikel of periodiek geschrift met naam is genoemd of impliciet is aangewezen, een recht van antwoord kan eisen. De wet vereist dus niet dat het persartikel waarop men een rectificatie of reactie eist een krenkend of foutief karakter zou hebben: het volstaat dat een natuurlijk persoon of rechtspersoon in het bedoeld artikel genoemd is en het is degene die het recht van antwoord vordert die voor zichzelf beoordeelt of hij belang heeft bij een dergelijke vordering.⁵⁰ Het zelfs stelselmatig gebruik maken van het recht van antwoord is niet te beschouwen als een misbruik van recht. De wet sluit geen enkele categorie van personen uit van het recht van antwoord, zodat bijvoorbeeld ook een politicus of ander publiek persoon die aan de door de wet gestelde voorwaarden voldoet, persoonlijk van dat recht gebruik kan maken.

Het recht van antwoord kan worden uitgeoefend onverminderd de andere rechtsmiddelen, bijvoorbeeld in combinatie met een vordering tot schadevergoeding wegens onrechtmatige publicatie op basis van artikel 1382-1383 B.W. Het feit dat eerder reeds een recht van antwoord werd gepubliceerd heeft achteraf geen invloed op de beoor-

⁴⁹ Zie W. Calewaert, 'Het recht van antwoord', R. W. 1961-1962, pp. 241-262; J. Eeckhoudt, 'La loi du 23 juin 1961 relative au droit de réponse', J. T. 1962, pp. 596-599; M. Platel, 'Het recht van antwoord in de communicatiemediën, o.c.', p. 92; J. De Groof, 'Rechtsbescherming t.a.v. het lasterlijk, eerroevend, beledigend of onjuist optreden van de communicatiemediën in België, Brugge, Die Keure, 1979; G. Leroy, 'La jurisprudence du droit de réponse dans les écrits périodiques depuis 1961', J. T. 1980, pp. 433-435; F. RIGAUX, 'Droit de réponse et droit de la personnalité', in X., J.L.-J.L.M.B. Centenaire, Brussel, Story-Scientia, 1988, pp. 340-343; M. Verdussen, 'Le droit de réponse: variations sur un thème unique. Commentaires' (noot onder Voorz. Rb. Luik (Kort Ged.)), 19 december 1989, Journ. Proc. 1990, afl. 168, pp. 28-30; D. Voorhoof, 'De rechtsbescherming in geval van misbruik van de persvrijheid: overzicht van rechtspraak', D.C.C.R. 1992-1993, pp. 304-318; D. Voorhoof, 'Actuele vraagstukken van mediarecht. Doctrine en jurisprudentie, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1992, p. 824 e.v.; F. Jongen, 'Observations', Journ. Proc. 1992, afl. 222, pp. 29-31; D. Voorhoof, 'Wie is strafrechtelijk verantwoordelijk voor de ongerechtvaardigde weigering van een recht van antwoord in geval van verandering van verantwoordelijke uitgever', P. & B. 1994/4, pp. 96-97; D. Voorhoof, 'Het recht op antwoord: geen alibi of dekmantel voor revisionistische propaganda of aanzet tot vreemdelingenhaat', T.V.R. 1994/12, pp. 104-107; D. Voorhoof, 'Het recht van antwoord en persvrijheid: het evenwicht verstoord?', Mediaforum 1995/14, pp. 46-48; D. Voorhoof, 'Het recht tot antwoord', Mediagids/Mediarecht, Algemeen, 10. Het recht tot antwoord, 1 - 10; F. Jongen, 'Le droit de réponse dans la presse et l'audiovisuel', in A. Strowel en F. Tulkens, *Prévention et réparation des préjudices causés par les médias*, o.c., pp. 51-65; T. Verbiest, 'La presse électronique. Droit d'auteur, délit de presse, responsabilité en cascade, droit de réponse, racisme et révisionisme', AM 2000/1-2, pp. 69-79 en F. Jongen, 'L'indispensable réforme du droit de réponse', AM 2000/1-2, pp. 167-170. Voor een overzicht van rechtspraak in verband met recht van antwoord zie X., *De Rechtsgids*, C 9713 1, *Recht van antwoord en D. Voorhoof, Het recht van antwoord: rechtsmiddel of lapmiddel, waarborg voor of bedreiging van de persvrijheid?*, Brussel, Ministerie van Justitie 1996, p. 24.

⁵⁰ Cass. 14 oktober 1974, R.W. 1974-1975, p. 1761 (cfr. arrest a quo: Brussel 2 oktober 1973, J.T. 1974, p. 337).

deling van de civiele aansprakelijkheid wegens onrechtmatige publicatie⁵¹, zoals omgekeerd het niet vorderen van een recht van antwoord ook geen invloed heeft op de civiele vordering wegens onrechtmatige publicatie.⁵² De onrechtmatige weigering van een antwoordtekst kan achteraf in een procedure op basis van artikel 1382-1383 BW wel mee aangerekend worden bij de beoordeling van de fout of de onrechtmatige daad door de uitgever of hoofdredacteur.⁵³

a.1.2. Op het algemeen principe van deze ruime toegang tot het recht van antwoord geldt één uitzondering. Betreft het antwoord een repliek op een wetenschappelijke, artistieke of letterkundige kritiek, dan is het recht van antwoord slechts gerechtvaardigd indien het ofwel gericht is op de rechtzetting (rectificatie) van een zakelijk element, ofwel een reactie op een aantasting van de eer betreft. In alle andere gevallen is het algemeen principe van toepassing en volstaat de loutere vermelding van de naam of de voldoende herkenbare aanwijzing van degene die het antwoord vordert.

a.2. Aan welke voorwaarden moet de antwoordtekst voldoen?

a.2.1. De ingezonden tekst van het recht van antwoord dient:

- (a) in dezelfde taal gesteld te zijn als het artikel waartegen men reageert,
- (b) mag niet zonder noodzaak derden in de zaak betrekken,
- (c) mag niet beledigend zijn of niet strijdig zijn met de goede zeden of andere wetgeving,
- (d) moet in onmiddellijk verband staan met de bestreden tekst.

Geweigerd kan dus worden: een antwoordtekst die in een andere taal is gesteld, een antwoordtekst die beledigend of bekladdend is of strijdig is met bijvoorbeeld de anti-racismewet van 30 juli 1981. Het feit dat een beperkt aantal passages van de antwoordtekst niet direct in verband staat met het bestreden artikel, is op zich geen voldoende grond om het recht van antwoord te weigeren. Beperkt het recht van antwoord zich evenwel tot een aantal opmerkingen naast de kwestie, dan kan het antwoord geweigerd worden. Een antwoordtekst die zich ertoe beperkt de doelstellingen, het standpunt of het beleid van de eigen organisatie of partij voor te stellen kan worden geweigerd indien er geen onmiddellijk verband is met het artikel dat aanleiding gaf tot de vordering van het recht van antwoord. Ook is het slechts toegelaten in het antwoord melding te maken van een derde in zoverre dit strikt noodzakelijk is voor de

51 Rb. Brussel 13 september 1994, A.J.T. 1994-1995, 128 en Gent 3 maart 1995, AM 1996/2, p. 159 en R.W. 1996-1997, p. 540. Wel kan bij de beoordeling van de schade rekening worden gehouden met het feit dat een foutief bericht werd herroepen en een rechtzetting werd verspreid op verzoek van de betrokkene (Rb. Brussel 22 december 1996, CD.P.K. 1997, p. 666, met noot D. Voorhoof). Het feit dat eerder reeds een recht van antwoord werd gepubliceerd kan ook een reden zijn waarom de vordering tot publicatie van het veroordelend vonnis of arrest op basis van artikel 1382 BW wordt afgewezen (Rb. Luik 28 juni 1989, J.L.M.B. 1990, p. 264).

52 Rb. Brussel 23 maart 1993, J.T. 1993, p. 579 en Rh. Luik 21 september 1999, Journ. Proc. 2000, afl. 384, p. 29 (waarin de rechtbank overweegt: 'que par ailleurs, l'exercice préalable d'un droit de réponse ne constitue nullement une obligation légale pour un préjudicié').

53 Rb. Brussel 13 december 1995, De Morgen 16 februari 1996, p. 13, r.o. 1.2. en 1.3.

bewijslevering of de waarheidsgetrouwheid van de repliek van het recht van antwoord.⁵⁴

a.2.2. Het antwoord mag niet langer zijn dan 1.000 lettertekens of het dubbele van de ruimte ingenomen door het artikel waartegen men reageert.⁵⁵ Het is de aanvrager die mag kiezen voor de formule die hem of haar het beste uitkomt. In de praktijk komt het erop neer dat de eerste formule (1.000 letters schrift) een ruimere marge biedt indien het antwoord een reactie inhoudt op een kort persartikel, terwijl de tweede formule (het dubbele van de ruimte) alle mogelijkheden biedt voor een extensief weerwoord op een langer artikel.⁵⁶

a.3. Wanneer, hoe en waar moet het recht van antwoord worden gevorderd?

a.3.1. Een vordering tot een recht van antwoord moet gebeuren binnen de drie maand na publicatie van het artikel waarop men repliceert. Deze aanvraag kan bij gewone brief. Een aangetekend schrijven is niet verplicht maar verdient aanbeveling in hoofde van de aanvrager, met het oog op de bewijslevering in geval van latere betwisting in verband met de datum van verzending van de antwoordtekst. Het antwoord wordt ingezonden door de betrokkene of door zijn wettelijke vertegenwoordiger of raadsman.

a.3.2. De vordering tot inlassing van een recht van antwoord moet een nauwkeurige verwijzing bevatten naar het artikel of de aanhalingen of passages waarop het antwoord betrekking heeft.

a.3.3. De aanvraag tot inlassing van het recht van antwoord moet worden ingediend ten kantore van het periodiek geschrift. De rechtspraak aanvaardt dat het recht van antwoord zowel kan worden gericht aan de (verantwoordelijke) uitgever, als aan het redactieadres van de krant of het tijdschrift. Indien het periodiek geschrift geen aanduiding bevat van de naam en woonplaats van de uitgever, wordt de drukker verondersteld de uitgever te zijn en kan het recht van antwoord worden gestuurd aan de drukker.

a.4. De inlassing van de antwoordtekst

a.4.1. De publicatie zelf van het recht van antwoord moet plaatsvinden binnen drie vrije dagen (zondagen of feestdagen niet meegerekend) nadat de ingestuurde tekst bij

54 Voor enkele recente toepassingen zie Corr. Gent 24 april 1995, D.C.C.R. 1995, 474; Brussel (Kort Ged.) 30 mei 1996, AM 1997/1, p. 79; Voorz. Rb. Brussel (Kort Ged.) 29 april 1998, AM 1998/4, p. 374; Corr. Brussel 20 oktober 1998, AM 2000/1-2, p. 99; Antwerpen 20 mei 1999, AM 2000/1-2, p. 85; Corr. Brussel 2 november 1999, AM 2000/1-2, p. 129 en Corr. Brussel 18 januari 2000, AM 2000/1-2, p. 143.

55 In een vonnis van 13 december 1995 oordeelde de rechtbank van eerste aanleg te Brussel evenwel dat de lichte overschrijding van het wettelijk maximum van duizend letters schrift 'in alle redelijkheid geen reden kon zijn voor een botte weigering' tot publicatie van de ingestuurde antwoordtekst, Rb. Brussel 13 december 1995, De Morgen 16 februari 1996, p. 13, r.o. 1.1.

56 Cass. 18 januari 1983, Pas., 1, 1983, 589; Cass. 19 april 1988, R.W. 1988-1989, p. 94 en Antwerpen 20 mei 1999, AM 2000/1-2, p. 85.

de redactie van de krant of het tijdschrift is aangekomen. Artikel 4 van de wet formuleert dit als volgt: 'Het (antwoord) moet worden opgenomen in het eerste nummer dat verschijnt na afloop van een termijn van twee vrije dagen, de zondagen of feestdagen niet inbegrepen, en die ingaat op de dag waarop het antwoord ten kantore van het periodiek geschrift werd ingediend'. Concreet betekent dit: een antwoordtekst die bij de redactie aankomt op een maandag, moet uiterlijk in de krant van de donderdag worden gepubliceerd. Is de vrijdag de dag van ontvangst van een verzoek tot publicatie van een antwoordtekst, dan moet de inlassing ten laatste gebeuren in de krant van de dinsdag. Voor een tijdschrift zal dit in de praktijk het eerstvolgend nummer zijn, in zoverre dit technisch mogelijk is. De uitgever moet de nodige maatregelen nemen opdat de publicatie van het recht van antwoord tijdig zou kunnen worden ingelast, ook al brengt dit voor de uitgever financiële of andere lasten mee.

a.4.2. De inlassing van het recht van antwoord moet kosteloos en integraal gebeuren, zonder tussenvoegingen en op dezelfde plaats en in hetzelfde lettertype van het bestreden artikel. Een repliek vanwege de redactie op het gepubliceerde recht van antwoord is overigens wel toegelaten, al kan deze repliek op zijn beurt aanleiding geven tot een nieuw recht van antwoord van de daarin vernoemde persoon of personen.

Een vonnis van 1997 van de rechtbank te Luik bewijst trouwens dat men het in die repliek ook niet te bruin moet bakken. Al is het adjectief *bruin* hier niet subtiel gekozen. Wat was er gebeurd? Het weekblad *Le Soir Illustré* had een artikel gewijd aan de advocaat Julien Pierre, de advocaat van Marc Dutroux, de man die straks terecht staat op beschuldiging van meervoudige ontvoering, verkrachting en moord van enkele minderjarige meisjes. Eerst in een interview op de RTBF en later in een artikel had Philippe Brewaeyts, journalist bij *Le Soir Illustré*, Julien Pierre via een amalgaam van verdachtmakingen gesitueerd in extreem-rechtse hoek. In een recht van antwoord dat in *Le Soir Illustré* ook effectief werd gepubliceerd benadrukte Julien Pierre het recht van eenieder op verdediging en het recht van eenieder op een raadsman, ongeacht het soort misdrijf waarvoor men vervolgd wordt. Julien Pierre wees erop dat hem zeker niet kon worden verweten te sympathiseren met extreem-rechts en hij sloot zijn antwoordtekst af met de mededeling dat hij lang actief was geweest bij de *Jong Socialisten* en een bestuursfunctie had uitgeoefend binnen de *Socialistische Partij*. De redactie van *Le Soir Illustré* voegde een kort naschrift toe aan de antwoordtekst met de melding dat ook Mussolini zijn carrière in de socialistische beweging begonnen was. Julien Pierre spande daarop een civiele procedure aan tegen de journalist die het artikel en het naschrift had geschreven. De Luikse rechtbank veroordeelde Brewaeyts tot een schadevergoeding van 500.000 fr.,⁵⁷ er o.a. rekening mee houdend dat '*le droit de réponse qu'a fait publier le demandeur dans Le Soir Illustré du 20 novembre 1996 aurait pu réparer tout ou partie du préjudice subi si le défendeur ne s'était autorisé à ajouter que Benito Mussolini avait aussi commencé sa carrière dans la mouvance socialiste*'.

57 Rb. Luik 24 juni 1997, AM 1997/3, p. 319. Vgl. Gent 3 maart 1995, AM 1996/2, p. 159 en R.W. 1996-1997, p. 540; Rb. Brussel 8 juni 1999, Journ. Proc. 1999, afl. 381, p. 25 en Rb. Brussel 23 juni 1998, J.T. 1999, 196.

a.4.3. Beantwoordt de vordering tot het recht van antwoord niet aan de bij wet gestelde inhoudelijke of vonnelijke voorwaarden dan kan de redactie of de uitgever zonder meer de publicatie ervan weigeren. Hij hoeft zijn weigering niet mede te delen aan de aanvrager. Indien het ingestuurde antwoord wordt geweigerd en/of wanneer de datum van de verplichte opneming verstreken is, kan alsnog binnen de termijn van drie maand sinds de publicatie van het oorspronkelijke artikel, een nieuw en wetsconform antwoord worden ingestuurd. Indien deze nieuwe versie van de antwoordtekst wel voldoet, geldt de verplichting tot inlassing.

a. 5. De afdwingbaarheid in rechte van het recht van antwoord

a.5.1. De uitgever of hoofdredacteur van een krant of tijdschrift moet hoe dan ook omzichtig omspringen met een weigering van het recht van antwoord. Indien achteraf voor de rechter blijkt dat de uitgever of hoofdredacteur ten onrechte van oordeel was dat het gevorderde antwoord in strijd was met de wet, dreigt immers een correctionele veroordeling. Vervolging geschiedt op klacht van of meestal op rechtstreekse dagvaarding door de verzoeker van het recht van antwoord, binnen de drie maand te rekenen vanaf de dag waarop de publicatie van de antwoordtekst had moeten plaats hebben. De verzoeker heeft alle belang bij een rechtstreekse dagvaarding, gelet op de korte verjaringstermijn. De rechtbanken en hoven doen krachtens artikel 18 van de Antwoordrechtwet uitspraak met voorrang boven alle andere zaken. Een verplichting tot publicatie van de antwoordtekst kan ook worden afgedwongen via de burgerlijke rechter, i.c. de rechtbank van eerste aanleg.

a.5.2. De verantwoordelijke uitgever kan worden gestraft met een correctionele geldboete van 26 tot 5.000 fr. (te vermenigvuldigen met het wettelijk opdecimen, x 200), onverminderd de mogelijkheid van veroordeling tot een schadevergoeding. Naast de correctionele veroordeling tot een geldboete (en plaatsvervangende gevangenisstraf)⁵⁸, beveelt de rechtbank ook de opneming van het recht van antwoord binnen een termijn die zij vaststelt en veroordeelt de uitgever tot een geldboete van 100 fr. per dag vertraging. In een aantal gevallen is door de rechter een hoge dwangsom opgelegd, gaande tot 500.000 of 1.000.000 fr. per dag vertraging, ten voordele van de burgerlijke partij in geval van niet-tijdige publicatie. De rechter is in geen geval bevoegd om ambtshalve of op verzoek van de eiser de tekst van het antwoord aan te passen en de uitgever tot inlassing van de gewijzigde tekst te verplichten. Volgens vaste rechtspraak komt het de rechter niet toe ook maar iets aan de antwoordtekst te wijzigen.⁵⁹

Een veroordeling is ook mogelijk wanneer de uitgever zich niet houdt aan de wettelijke verplichtingen inzake de plaatsing van het recht van antwoord en bijvoorbeeld het recht van antwoord ergens onopvallend publiceert in een klein lettertype tussen de advertenties, het recht van antwoord onderbreekt of aanvult met eigen tussenvoegingen of de korte termijn van plaatsing laat verstrijken.

58 Antwerpen 31 juli 1987, R.W. 1987-1988, p. 511, met noot A. Vandeplass en Rb. Brussel 30 april 1992, Journ. Proc. 1992, afl. 122, 28.

59 Brussel (Kort Ged.) 30 mei 1996, R.W. 1996-1997, p. 919 en AM 1997/11, p. 79.

a.6. Het recht van antwoord en de kortgedingrechter

a.6.1. Recente rechtspraak acht ook de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg als kortgedingrechter bevoegd om kennis te nemen van een spoedeisend verzoek tot opname van een recht van antwoord in de gedrukte pers.⁶⁰ Met name wordt in deze rechtspraak de stelling ingenomen dat het voorschrift van artikel 18 van de Antwoordechtwet krachtens hetwelk de bodemgedingen inzake recht van antwoord door de rechtbanken en hoven worden behandeld 'met voorrang boven alle andere zaken', geen snelle publicatie van de antwoordtekst mogelijk maakt. De kortgedingrechter wijst de vordering af indien blijkt dat het antwoord op één of ander element niet voldoet⁶¹ of indien het spoedeisend karakter van de vordering niet aanwezig is.⁶² Deze vordering voor de kortgedingrechter is strikt te onderscheiden van de vordering op grond van artikel 12 van de Antwoordechtwet, i.e. een procedure die enkel van toepassing is ten aanzien van het recht van antwoord voor de audiovisuele media (cfr. infra).

a.6.2. Andere rechtspraak wijst de bevoegdheid van de kortgedingrechter af met verwijzing enerzijds naar artikel 18 van de Antwoordechtwet dat bepaalt dat de behandeling van een geschil betreffende recht van antwoord gebeurt met voorrang boven alle andere zaken. Anderzijds wordt ook verwezen naar de beperkte bevoegdheid van de kortgedingrechter die geen uitspraak ten gronde mag doen over de al dan niet wettelijkheid van de antwoordtekst of over de al dan niet rechtmatigheid van de weigeringsbeslissing tot publicatie.⁶³

a.6.3. In een enkel geval werd ingegaan op een vordering op eenzijdig verzoekschrift waarbij de voorzitter van de rechtbank van koophandel de inlassing beval van een antwoordtekst.⁶⁴

60 Voorz. Rb. Luik (Kort Ged.) 19 december 1989, J.L.M.B. 1990, p. 414 en Journ. Proc. 1990, afl. 168, p. 24; Voorz. Rb. Luik (Kort Ged.) 20 november 1990, onuitg., A.R. 33.428/90 (Multi Cards Services t. De Wasch/Test-Achats Magazine), verkort weergegeven in J.L.M.B. 1992, p. 1254; Voorz. Rh. Antwerpen (Kort Ged.) 22 juni 1992, onuitg., A.R.K. 50.938 (H. Cools t. NV Hoste); Voorz. Rb. Luik (Kort Ged.) 17 juni 1994, J.L.M.B. 1994, p. 1006, met noot F. Jongen, 'Encombrement excessif des rôles et lenteur des nominations' en Brussel (Kort Ged.) 30 mei 1996, R.W. 1996-1997, p. 919 en AM 1997/1, p. 79.

61 Voorz. Rb. Luik (Kort Ged.) 19 december 1989, Journ. Proc. 1990, afl. 168, p. 24 en J.L.M.B. 1990, p. 414; Brussel (Kort Ged.) 30 mei 1996, AM 1997/1, p. 79.

62 Voorz. Rb. Luik (Kort Ged.), 20 november 1990, onuitg., A.R. 33.428/90 (Multi Cards Services t. De Wasch/Test-Achats Magazine), verkort weergegeven in J.L.M.B. 1992, p. 1254; Voorz. Rh. Antwerpen (Kort Ged.), 22 juni 1992, onuitg., A.R.K. 50.938 (H. Cools t. NV Hoste).

63 Voorz. Rh. Antwerpen (Kort Ged.) 7 oktober 1988, onuitg., A.R.K. 43.128 (E. Verlinden en H. Boonen t. NV Tijdschriften Vereniging Vlaanderen); Voorz. Rb. Brussel (Kort Ged.) 12 december 1991, onuitg.; Voorz. Rh. Brussel (Kort Ged.) 13 november 1992, onuitg.; Voorz. Rb. Charleroi (Kort Ged.) 24 december 1993, gecit. in F. Jongen, 'Droits des Médias', Journ. Proc. 1994, afl. 271, pp. 17-18; Voorz. Rb. Brussel (Kort Ged.) 8 december 1995, onuitg.; Voorz. Rb. Brussel 14 februari 1996, AM 1996/13, 337 en Voorz. Rb. Brussel (Kort Ged.) 3 februari 2000, AM 2000/3, p. 336.

64 Voorz. Kh. Brussel (Eenz. Verz.) 6 januari 1995, inzake Sabena t. De Morgen. In de uitspraak op derden-verzet werd evenwel vastgesteld dat 'een kennelijk misbruik van de procedure' was gepleegd, Voorz. Kh. Brussel (Kort Ged.) 6 maart 1995, Mediaforum 1995/14, p. 55.

b. Het recht van antwoord in de audiovisuele media

Het recht van antwoord in de audiovisuele media is door de wet van 4 maart 1977 ingevoegd als hoofdstuk II in de wet van 23 juni 1961 betreffende het recht van antwoord, wet die tot dan toe enkel gelding had in de sector van de periodieke pers. Gedurende enige jaren is er een aanslepende discussie geweest of de nationale wet betreffende het recht van antwoord op radio en televisie wel gelding kon hebben.⁶⁵ Geargumenteed werd dat niet de nationale wetgever, maar wel de gemeenschappen bevoegd zouden zijn over deze materie, die immers verband houdt met de radio en de televisie als een culturele aangelegenheid.⁶⁶ Aan deze discussie is (even) een einde gekomen door een arrest van het Arbitragehof van 28 mei 1991.⁶⁷ Het Arbitragehof was van oordeel dat de bepalingen van de wet van 23 juni 1961 die verband houden met het recht van antwoord via de audiovisuele media, zich situeren op het terrein van de nationale wetgever, daarmee de rechtsgeldigheid van hoofdstuk II van de wet 23 juni 1961 erkennend.⁶⁸ Het Arbitragehof benadrukte dat de normen die de uitoefening van het recht van antwoorden moeten waarborgen 'een eigen doelstelling (hebben) die niet verschilt naargelang het om een geluidsmedium, een visueel of een geschreven medium gaat. De wetgever heeft weliswaar regels uitgevaardigd die naar gelang het medium verschillen, doch enkel om de middelen die voor de verwezenlijking van zulk een doelstelling noodzakelijk zijn, aan de bijzondere kenmerken van elk medium aan te passen', aldus nog het Arbitragehof.

Ging men er dus sedert 1991 van uit dat het recht van antwoord in de audiovisuele media bij federale wet diende te worden geregeld, dan is er sedert kort een ontwikkeling die helemaal de andere kant uitgaat. In een advies van 25 maart 1998 is door de Raad van State, afdeling wetgeving, het standpunt ingenomen dat de materie betreffende het recht van antwoord op radio en televisie geacht moet worden deel uit te maken van de gemeenschapsbevoegdheid betreffende de radio en de televisie, in toepassing van artikel 4,6° van de Bijzondere Wet Hervorming Instellingen.⁶⁹ Volgens deze zienswijze zal de aangekondigde hervorming van de federale wet van 23 juni 1961 bijgevolg ook de afkondiging van de nodige decreetgeving vereisen in de gemeenschappen.⁷⁰ De vraag is echter of het advies van de Raad van State zal

65 Zie Rb. Brussel 12 januari 1990, J.T. 1990, p. 575 en Voorz. Rb. Nijvel 30 oktober 1990, J.L.M.B. 1991, p. 667.

66 Voor deze discussie zie Parl. St. Senaat 1974-1975, nr. 641; Parl. St. Senaat 1975-1976, nr. 876/2, 4-8; Parl. St. Kamer 1975-1976, nr. 959/6, 2-3 en J. De Groof, o.c., pp. 45-48.

67 Arbitragehof nr. 14/91, 28 mei 1991, B.S. 10 juli 1991 en R.W. 1991-1992, p. 497.

68 Voor een grondiger situering en commentaar bij dit arrest zie: F. Jongen, 'Le droit de réponse dans l'audiovisuel: en route pour la Cour d'arbitrage' (noot onder Rb. Brussel 12 januari 1990), J.L.M.B. 1990, p. 424-429 en 'Droit de réponse: en attendant... La Cour d'arbitrage' (noot onder Voorz. Rb. Nijvel 30 oktober 1990), J.L.M.B. 1991, p. 671-672; P. Peeters, 'De bevoegdheidsverdeling en het recht van antwoord. Kanttekeningen bij het arrest van 28 mei 1991 van het Arbitragehof', R.W. 1991-1992, pp. 481-484 en F. Jongen, 'Contre toute attente...' (noot onder Arbitragehof 28 mei 1991), J.L.M.B. 1991, p. 1190.

69 Parl. St. Kamer 1998-1999, nr. 2034/1 en 2035/1, p. 20.

70 Zie voorstel van decreet houdende het recht op informatie via radio en televisie en houdende instelling van een recht van antwoord en een recht van mededeling ten aanzien van radio en televisie, Parl. St. VI. Parl. 1999, nr. 52/1.

worden gevolgd, dan wel of de federale wetgever vast zal houden aan de interpretatie van het Arbitragehof en dus de materie van het recht van antwoord zal beschouwen als een subjectief recht, een persoonlijkheidsrecht dat kan worden uitgeoefend ongeacht in welk medium er aanleiding is gegeven tot uitoefening van dit recht. De in de loop van 1999 ingediende wetsinitiatieven volgen de interpretatie van de Raad van State,⁷¹ terwijl het regeringsontwerp dat in het voorjaar 2000 werd voorbereid de globale materie inzake het recht van antwoord bij federale wet geregeld wil zien, daarmee aansluitend bij de zienswijze van het Arbitragehof in 1991 volgens hetwelk het recht van antwoord een *'rechtsinstituut is ter bescherming van de persoon dat een noodzakelijk gevolg is van de persvrijheid en de vrije meningsuiting'*.

Het voorgaande is een treffende illustratie van de remmende werking van de bevoegdheidsverdeling in België tussen de federale staat en de gemeenschappen. Telkens gaat in België veel tijd en energie verloren bij de voorbereiding van nieuwe wetgeving in de sector van media, informatiepolitiek en telecommunicatie omdat men pas aan de reële beleidsalternatieven of de inhoudelijke, materieelrechtelijke aspecten toekomt na eerst een slopende en soms uitzichtloze discussie over de bevoegdheidsverdeling tussen de federale overheid en de gemeenschappen.⁷²

Zoals wij hiervoor reeds opmerkten wijkt de wetgeving betreffende het recht van antwoord op radio en televisie in de huidige stand van de wetgeving op een aantal punten af van het wettelijk stelsel betreffende het recht van antwoord voor de periodieke geschriften.⁷³

b.1. Wie heeft recht van antwoord?

Elke natuurlijke persoon of rechtspersoon of elke feitelijke vereniging, die bij name is genoemd of impliciet is aangewezen in een audiovisuele uitzending, uitgave of programma van periodieke aard⁷⁴ heeft een recht van antwoord indien het programma één of meer onjuiste feiten bevat die hem of haar betreffen of indien het één of meer feiten of verklaringen bevat die zijn of haar eer aantasten.⁷⁵ Degene die het recht van antwoord vordert moet dit doen onder aanwijzing van een persoonlijk belang.⁷⁶ Dit betekent dat een beperkt recht van antwoord geldt voor radio en televisie dan ten aanzien van de geschreven pers. Voor de gedrukte media volstaat

71 Rekening houdende met het advies van de Raad van State van 25 maart 1998 werd het oorspronkelijk voorontwerp van wet gewijzigd, met weglating van de bepalingen die betrekking hebben op radio en televisie: Parl. St. Kamer 1998-1999, nr. 2034/1 en 2035/1, 29-35.

72 O.a. de hervorming van de wet op de filmkeuring, de regelgeving in verband met de kabeldistributie en telecommunicatiediensten, Internet, het leenrecht, openbaarheid van bestuur, de vrijheid van nieuwsgaring

73 Zie ook D. Voorhoof, 'Het recht van antwoord in de audiovisuele media en de bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg', *P. & B.* 1993/6, pp. 137-142.

74 Voor een voorbeeld van een uitzending van niet-periodieke aard die geen aanleiding kon geven tot een recht van antwoord, zie Voorz. Rb. Brussel 5 mei 1998, *AM* 1999/1, p. 96.

75 Voor enkele recente toepassingen zie Voorz. Rb. Brussel 25 juni 1997, *AM* 1997/4, p. 420; Voorz. Rb. Brussel 10 september 1997, *Journ. Proc.* 1997, afl. 335, p. 23 en Voorz. Rb. Brussel 22 juni 1999, *Journ. Proc.* 1999, afl. 376, p. 28.

76 Voorz. Rb. Brussel 5 mei 1998, *AM* 1999/1, p. 96.

het dat men expliciet of impliciet vermeld is, terwijl een recht van antwoord via radio of televisie slechts mogelijk is als rectificatie van onjuiste feiten of als reactie op een aantasting van de eer en mits nadrukkelijke aanwijzing van een persoonlijk belang.

Ook het recht van antwoord op radio en televisie kan worden afgedwongen onverminderd de andere rechtsmiddelen waarover de belanghebbende beschikt, zoals een vordering op basis van artikel 1382 BW⁷⁷ of het indienen van een klacht bij de Vlaamse Geschillenraad voor radio en televisie.⁷⁸

b.2. Aan welke voorwaarden moet de antwoordtekst voldoen?

Dezelfde inhoudelijke voorwaarden gelden als voor de gedrukte pers. Het antwoord moet in onmiddellijk verband staan met de bestreden uitzending⁷⁹, mag niet beledigend zijn of in strijd zijn met de wetten of de goede zeden, mag niet zonder noodzaak derden in de zaak betrekken en moet gesteld zijn in dezelfde taal als de uitzending of het programma waartegen men wenst te reageren. Artikel 9 van de wet bepaalt ook nog dat de antwoordtekst niet verder mag gaan dan nodig is om de onjuist verklaarde feiten te verbeteren of dat schadelijk is voor de eer.⁸⁰ Het antwoord mag in elk geval niet meer bedragen dan 4.500 typografische tekens of maximaal drie minuten leestijd. Het is de aanvrager die mag kiezen voor de formule die hem het beste uitkomt.

b.3. Wanneer, hoe en waar moet het recht van antwoord worden gevorderd?

Het recht van antwoord moet gevorderd worden binnen de 30 dagen na de uitzending. De vordering moet gebeuren bij aangetekend schrijven, met nauwkeurige identiteitsopgave, woonplaatsvermelding en precieze aanduiding van het bestreden programma en van de gewraakte passages. Het verzoek moet met redenen omkleed, gemotiveerd en ondertekend zijn. Ook moet uitdrukkelijke opgave worden gedaan van een persoonlijk belang. Bij rechtspersonen en feitelijke verenigingen dienen nog bijkomende nuttige gegevens te worden verstrekt (naam, zetel, hoedanigheid van de ondertekenaar van het verzoek).

De aanvraag moet worden toegezonden aan de producent van het programma of van de uitzending of aan de uitgever.

77 Rb. Brussel 22 november 1994, *R.G.A.R.* 1995, p. 12451.

78 Zie D. Voorhoof, 'De Vlaamse Geschillenraad voor radio en televisie en de bewaking van de journalistieke deontologie op de Vlaamse omroepen', *Jaarboek Mensenrechten* 1998-1999, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2000, pp. 81-112.

79 Zie o.a. Voorz. Rb. Brussel 12 februari 1998, *AM* 1999/1, 93.

80 De weigering tot uitzending van een antwoordtekst is gerechtvaardigd wanneer eiser langs een vermeend recht van antwoord een politiek standpunt wil laten uitzenden (Voorz. Rb. Brussel 7 april 1993, *P. & B.* 1993, p. 164 en *R.W.* 1993-1994, p. 471). Een politieke partij moet evenwel via de antwoordtekst de kans krijgen om haar politieke ideologie te verduidelijken zonder dat de polemiek ertoe mag leiden dat deze uitmondt in een vorm van persoonlijke propaganda (Voorz. Rb. Luik 12 februari 1998, *AM* 1999/1, p. 93. Vgl. Voorz. Rb. Brussel 7 april 1992, *J.L.M.B.* 1992, p. 1245 en *J.T.* 1992, p. 519).

b.4. De uitzending van de antwoordtekst

b.4.1. De uitzending van het recht van antwoord is kosteloos en moet gebeuren in de eerstvolgende uitzending van hetzelfde type. De tekst wordt voorgelezen door de persoon die door de producent of de uitgever is aangewezen. De verzoeker krijgt dus geen rechtstreekse toegang tot de uitzending: het is de journalist of presentator van het programma zelf die de antwoordtekst voorleest. Belangrijk verschil met de modaliteiten van de inlassing van de antwoordtekst in de gedrukte media is dat de uitzending van de antwoordtekst via audiovisuele middelen dient te gebeuren *zonder commentaar of repliek*.⁸¹ In een bevelschrift van 1 maart 1996 is benadrukt *'que la volonté du législateur à clairement été, eu regard aux différences fondamentales entre presse écrite et presse audiovisuelle, d'éviter devant les caméras des polémiques interminables (...)'*.⁸² In een vonnis van 24 juni 1996 werd de administrateur-generaal van de RTBF samen met de verantwoordelijke voor en de makers van het programma *'Au nom de la loi'* veroordeeld wegens inbreuk op artikel 11 § 1 van de Antwoordrechtwet volgens het welk het antwoord moet worden voorgelezen zonder commentaar of repliek. De repliek die volgde op de voorlezing van een antwoordtekst achtte de rechtbank ongeoorloofd en getuigde in hoofde van de programmamakers van de RTBF *'de la volonté d'avoir toujours le dernier mot'*. Dit verhindert evenwel niet dat men voorafgaand aan de uitzending van een antwoordtekst een korte montage mag tonen van het programma dat aanleiding was tot het recht van antwoord. Op die manier kunnen de kijkers immers beter begrijpen wat de strekking is van de antwoordtekst.⁸³ Evenmin is het verboden om in het betreffende programma kritiek uit te oefenen op een rechterlijke uitspraak die de verplichting oplegt tot uitzending van een antwoordtekst. Met verwijzing naar een bevelschrift van 1 maart 1996 werd in het vonnis van 24 juni 1996 het standpunt ingenomen *'qu'un jugement est un acte public ouvert à critique, chacun étant libre de l'exprimer à la manière qu'il estime la plus adéquate, par la voie de n'importe quelle media'*.⁸⁴

b.4.2. Indien de verantwoordelijke van de radio- of televisieomroep van oordeel is dat de vordering of de tekst van het recht van antwoord niet conform is met de wettelijke bepalingen, dan moet de weigering tot uitzending van het recht van antwoord binnen de vier dagen worden medegedeeld aan de verzoeker, met opgave van redenen en dit alles bij aangetekend schrijven.

De producent kan ook binnen de vier dagen een tegenvoorstel formuleren, met opgave van tekst en motivering, eveneens bij aangetekend schrijven. Het is aan de aanvrager om uit te maken of hij op dit tegenvoorstel ingaat dan wel zijn oorspronkelijke tekst integraal als recht van antwoord uitgezonden wil zien.

81 Zie ook F. Jongen, 'Le droit de réponse dans la presse et l'audiovisuel', l.c., pp. 60-62 en M. Kadaner en R. Corbay, 'Audiovisuel : quelques décisions récentes', *AM* 1997/2, pp. 155-164.

82 Voorz. Rb. Brussel 1 maart 1996, onuitg.

83 Corr. Brussel 24 juni 1996, onuitg., bevestigd Brussel 30 oktober 1996, onuitg. (*'la diffusion du droit de réponse aurait sans doute été incompréhensible pour les téléspectateurs sans cette synthèse préalable dès lors que plus de six mois s'étaient écoulés depuis les émissions ayant donné lieu audit droit de réponse'*).

84 Voorz. Rb. Brussel 1 maart 1996, onuitg. en Corr. Brussel, 24 juni 1996, onuitg.

b.4.3. Er is geen grond tot recht van antwoord indien spontaan een bevredigende rechtzetting is gedaan door de producent of uitgever van de radio- of televisieomroep.⁸⁵

b.4.4. Uitzendingen door derden op de openbare radio- en televisieomroep geven geen recht van antwoord voor zover die uitzendingen in overeenstemming zijn met de toepasselijke wettelijke en reglementaire bepalingen.

b.5. Het audiovisueel recht van antwoord voor de rechter⁸⁶

b.5.1. In de Antwoordrechtwet is geopteerd voor een bijzondere procedure voor de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg ingeval de producent niet overgaat tot uitzending van het recht van antwoord of indien deze de voorschriften niet volgt inzake het tegenvoorstel of de weigering. Binnen de 15 dagen nadat is gebleken dat niet, of in onvoldoende mate, aan de vordering is tegemoet gekomen, kan de verzoeker de zaak aanhangig maken bij de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg. De procedure verloopt *zoals* een procedure in kortgeding (art. 1035, 1036, 1038 en 1041 Ger. W.), met dit belangrijke verschil evenwel dat de alleenzetelende rechter beslist over de grond van de zaak en wel in laatste aanleg.⁸⁷

In het kader van deze spoedprocedure kan de alleenzetelende rechter ofwel de vordering afwijzen omdat het recht van antwoord niet voldoet aan de wettelijke voorwaarden, ofwel de omroep verplichten tot uitzending van de integrale tekst van het gevorderde recht van antwoord, ofwel zelf de inhoud van de uit te zenden antwoordtekst bepalen.⁸⁸ Ook dit laatste aspect maakt een belangrijk verschil uit met het recht van antwoord in de printmedia waar de rechter de wettelijkheid van de antwoordtekst in zijn geheel moet beoordelen en niet tot aanpassing van de antwoordtekst mag overgaan. De rechtspraak betreffende het recht van antwoord van antwoord op radio en televisie bewijst anderszins dat de voorzitter van de rechtbank in de meeste gevallen juist wel overgaat tot aanpassing en inkorting van de antwoordtekst en dus effectief een belangrijke rol speelt bij de formulering en toewijzing van de antwoordtekst. De voorzitter zal in de regel een (forse) dwangsom opleggen ingeval van verdere vertraging van de uitzending van de antwoordtekst.⁸⁹

b.5.2. Men kan de zaak ook bij verzoekschrift tot minnelijke schikking bij de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg aanhangig maken, overeenkomstig artikel 731 e.v. Ger. W.

85 Zie Voorz. Rb. Luik 4 juni 1986, *J.T.* 1987, p. 537.

86 Zie ook F. Tulkens en M. Verdussen, 'La radio et la télévision, le délit de presse et le droit de réponse', *Ann.dr.Louv.* 1987/1-2, pp. 79-93.

87 Voorz. Rb. Brussel 2 oktober 1997, *AM* 1999/1, p. 90.

b.5.3. In geval van onrechtmatige weigering is correctionele vervolging mogelijk. De wet dreigt met straffen van 26 tot 5.000 fr (te vermenigvuldigen met de wettelijke opdecimen x 200)⁹⁰, onverminderd het burgerrechtelijk herstel.

b.6. Een bijzondere verplichting: de bewaring van de opnames

Voor de radio- en televisieomroepen geldt tenslotte ook nog de specifieke verplichting tot het bewaren van de opnames van hun programma's gedurende minstens 30 dagen of gedurende de termijn van een hangend geschil inzake een recht van antwoord.⁹¹ De opname van de uitzending van de antwoordtekst zelf moet gedurende drie maanden worden bewaard.

7. De Belgische Antwoordrechtwet aan herziening toe

Tot hier deze voorstelling in vogelvlucht van het vigerende stelsel van het Belgisch recht van antwoord. Om te remediëren aan de belangrijkste knelpunten en als reactie op de kritieken die de voorbije jaren op het stelsel werden geformuleerd, is onlangs een reeks aanpassingen aan de Antwoordrechtwet in het vooruitzicht gesteld. Kort samengevat zijn vooral de volgende innovaties in het vooruitzicht gesteld:⁹²

- a. Het **toepassingsgebied** van de wet wordt uitgebreid tot alle soorten periodieke media, onafhankelijk van de drager of het kanaal via welke boodschappen op een periodieke wijze openbaar worden gemaakt. De nieuwe reglementering zal dus gelden zowel voor de geschreven pers als voor de andere media, met inbegrip van de media op basis van nieuwe communicatietechnologieën. Een recht van antwoord zal voortaan mogelijk worden als reactie op een vermelding in een periodiek medium, daaronder verstaan elk procédé waarmee door regelmatige afleveringen en door middel van welke drager ook, tekens, signalen, geschriften, beelden, geluiden of enig ander soort bericht ter beschikking worden gesteld van het publiek of van een categorie ervan. Naast periodieke printmedia en programma's van periodieke aard op radio en televisie zullen dus voortaan ook regelmatige afleveringen van informatiediensten, berichten of mededelingen via kabel, telecommunicatie-infrastructuur en internet aanleiding kunnen geven tot een recht van antwoord. De voorwaarde van een zekere periodiciteit ('regelmatige afleveringen') blijft bestaan en het toepassingsgebied beperkt zich tot 'openbare' informatie, gericht tot een publiek of deelpubliek.

- b. Terwijl het toepassingsgebied wordt verruimd tot alle soorten periodieke media, wordt de toegang tot het recht van antwoord geharmoniseerd volgens de voorwaarden die nu gelden voor het recht van antwoord op radio en televisie. Dit betekent dat een kosteloze opname van een recht van antwoord enkel kan met het oog op rectificatie van onjuiste informatie of als reactie op een aantasting van de eer of reputatie.⁹³ De vermelding op zich is een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde. **De loutere vermelding in een krant of tijdschrift zal dus niet meer volstaan om een recht van antwoord te kunnen eisen.** De wet zal voortaan eisen dat bij het verzoek tot publicatie of uitzending van een antwoordtekst het bewijs wordt geleverd dat aan (één van) de voorwaarden is voldaan, nl. dat de antwoordtekst een reactie betreft op onjuiste informatie of op een aantasting van de eer of reputatie.
- c. De omvang van de antwoordtekst wordt ingeperkt 'tot wat *strikt noodzakelijk* is om te reageren op de informatie die de aanleiding is geweest tot het verzoek tot opname'. Als absolute maximumgrens geldt het dubbele van de ruimte van die informatie. De antwoordtekst moet ook **rechtstreeks verband** houden met de informatie die aanleiding heeft gegeven tot het verzoek tot opname.
- d. Er moet geen antwoordtekst worden opgenomen wanneer **vrijwillig een bevredigende rechtzetting** is gebeurd.
- e. Het antwoord moet **snel** worden opgenomen, nl. in de eerste aflevering van het periodiek medium tot stand gebracht na afloop van **één vrije dag**, zondagen en feestdagen niet inbegrepen, die ingaat op de dag waarop het antwoord is ontvangen bij de verantwoordelijke uitgever, de producent of de hoofdredacteur.
- f. De redactie of uitgever **mag een repliek of commentaar publiceren**. Er wordt geëxpliciteerd dat dit op zijn beurt aanleiding kan geven tot een nieuw recht van antwoord, voor zover aan de overige voorwaarden van de Antwoordrechtwet is voldaan.
- g. De **weigering van inlassing** moet worden medegedeeld en gemotiveerd binnen de vier dagen, met nauwkeurige opgave van de redenen van de weigering met verwijzing naar de betreffende bepalingen van de wet. Er kan ook een **tegenvoorstel** worden geformuleerd dat geacht wordt te zijn aanvaard indien de aanvrager binnen de 15 dagen hierop niet reageert.
- h. Betwistingen worden behandeld door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, **zoals in kortgeding**. Dit waarborgt niet enkel een snelle procedure, met een definitieve uitspraak ten gronde. Het impliceert ook de mogelijkheid dat **de rechter zelf de inhoud** van de antwoordtekst vastlegt en onder dreiging van een dwangsom het medium onverwijld tot publicatie of uitzending kan verplichten.
- i. De onterechte weigering of de niet-wetsconforme publicatie van antwoordtekst is **geen misdrijf** meer en kan dus niet langer aanleiding zijn tot strafvervolging voor en veroordeling door de correctionele rechtbank (**depenalisering**). De snelle procedure via de voorzitter van de rechtbank wordt geacht voldoende garanties te bieden voor een effectieve afdwingbaarheid van de Antwoordrechtwet.

>^@^F^F^@^A^A^F^@^F Brussel 14 mei 1992, *Mediaforum* 1992, p. 53.%^A^@

- j. Een aanvullend **nieuw recht van informatie** voor een verdachte, beklagde of beschuldigde wordt in het vooruitzicht gesteld. In geval van eerdere vermelding in een periodiek medium en na buitenvervolginstelling of na vrijspraak kan een persoon een verzoek tot opname van een recht van informatie insturen. De aanvraag moet vergezeld gaan van de nodige bewijsstukken, waaruit o.a. ook moet blijken dat tegen deze beslissing tot buitenvervolginstelling of vrijspraak geen verzet, hoger beroep of voorziening in cassatie meer mogelijk is. Dit aanvullend recht van informatie moet het mogelijk maken dat een persoon die eerder in een medium is vernoemd als verdachte of beschuldigde en dus in verband is gebracht met strafbare feiten, vele maanden of jaren later een soort eerherstel kan krijgen in geval van niet-veroordeling wegens deze feiten. Een bijkomend recht van antwoord dus, in het verlengde van het *vermoeden van onschuld*.

Het voorgaande maakt duidelijk dat in België het stelsel van het recht van antwoord zich in een (nieuwe) ontwikkelingsfase bevindt. De vastgestelde verschillen tussen het stelsel voor de printmedia en het stelsel voor de audiovisuele media en de voorgestelde innovaties maken ook duidelijk dat het recht van antwoord, het *droit de réponse*, zeer verschillende kenmerken kan vertonen. Of men al dan niet een stelsel van recht van antwoord verwerpt hangt dus met andere woorden af van de intrinsieke kenmerken van een specifiek stelsel van recht van antwoord. Waren er vroeger allicht pertinente redenen in Nederland om zich niet te inspireren op het Belgische stelsel van het recht van antwoord, dan zijn er nu ongetwijfeld redenen om deze optie te herbekijken.

8. Besluit

De meerwaarde, het voordeel van het recht van antwoord *ex lege* is ongetwijfeld de lage drempel: men hoeft niet vooraf naar de rechter te stappen. Het recht van antwoord komt daardoor ook effectief meer in het bereik van de gewone burger voor wie een omweg via de rechter meestal een hindernis teveel is. Ook op proceseconomisch vlak biedt het stelsel *ex lege* voordelen aangezien de rechter niet steeds tussenbeide hoeft te komen. Een kostenbesparing meteen ook voor zowel de rechtzoekende als voor de overheid. En ook de persondernemingen of mediabedrijven hoeven geen (dure) advocaat in te schakelen om zich in rechte te verdedigen. Alleen als de uitgever of de redactie de inlassing weigert, moet men toch via de rechter passeren, via een snelle procedure. De rechter niet als eerstelijnsheper, maar als ultiem middel, als degene die dwang kan uitoefenen als het echt nodig blijkt.

Het stelsel *ex lege* biedt dus wel degelijk een voordeel. Men mag er niet van uitgaan dat zonder een in de wet vastgelegd recht van antwoord de redacties goedschiks tot inlassing van een antwoordtekst overgaan. De ervaring in België leert dat men, zelfs binnen het wettelijk stelsel van het recht van antwoord, toch nog van die verplichting onderuit wil komen en dat men alle mogelijkheden uitkient om een antwoordtekst toch maar niet te hoeven publiceren. Een duidelijke in de wet vastgelegde verplichting tot inlassing van een wetsconforme antwoordtekst maakt dat de redacties uiteindelijk toch tot publicatie of uitzending van een antwoordtekst moeten overgaan. Een bijkomend

voorwaarden bevat om aanspraak te kunnen maken op een recht van antwoord, als de modaliteiten en termijnen vastlegt die een correcte en vlugge inlassing waarborgen.

Het recht van antwoord: kosteloos, snel en rechtszeker. Geen onbelangrijke verdiensten.

Uiteraard moet bij de beoordeling van het stelsel ook het perspectief van de media, van de journalistiek en van de persvrijheid betrokken worden. Biedt het recht van antwoord geen onevenredig voordeel aan degene die om de inlassing van een antwoordtekst verzoekt ten nadele van de redactionele vrijheid? Het antwoord is neen, voor zover in de wet zelf voldoende waarborgen zijn ingebouwd én mits de wet in concreto wordt toegepast rekening houdend met artikel 10 EVRM.

Laat het duidelijk zijn dat het stelsel dat nu van toepassing is in België voor wat de printmedia betreft onhoudbaar is. Het feit dat het volstaat dat men genoemd is in een persartikel om een recht van antwoord te eisen is buitensporig en is te beschouwen als een niet-pertinente en onevenredige overheidsinmenging in de redactionele vrijheid. Er is algemene consensus in België dat de lat hoger moet worden gelegd. Maar overigens zit daar niet echt het probleem, want in de praktijk wordt op deze basis vrijwel nooit een recht van antwoord gevorderd.

Dat een recht van antwoord gewaarborgd is zowel voor rectificatie naar aanleiding van *onjuiste informatie* als voor reactie naar aanleiding van beledigende of eeraantastende informatie of opinies is volstrekt verdedigbaar. Primo is het onderscheid tussen informatie en feitelijke berichtgeving aan de ene kant en meningen, opinies en waardeoordelen aan de andere kant, toch vaak moeilijk te maken of staat het ene in verband met het andere. Maar secundo, en wat belangrijker is, of het nu gaat om onjuiste inlichtingen of om beledigende opinies, het recht van antwoord moet hoe dan ook in concreto worden toegepast rekening houdende met artikel 10 EVRM. En daarin zit precies een stevige waarborg voor de vrijheid van de media opdat het recht van antwoord in zijn toepassing niet te ver zou doorschieten.⁹⁴ Het uitgangspunt is immers dat de bij wet vastgelegde verplichting tot inlassing van een antwoordtekst een overheidsinmenging is in de vrijheid van expressie en informatie van de media en dus enkel toelaatbaar is in zoverre kan aannemelijk worden gemaakt dat een concrete inlassing van een antwoordtekst noodzakelijk is in een democratische samenleving binnen het kader van artikel 10 EVRM. Eerder werd reeds verwezen naar het standpunt van de Europese Commissie in de zaak *Ediciones Tiempo* dat 'the

94 Zie ook Vlaamse Mediaraad, 13 maart 2000, advies nr. 2000/2 betreffende het voorstel van decreet van de heer C. Decaluwé betreffende het recht op informatie en houdende instelling van een recht van antwoord en een recht van mededeling ten aanzien van radio en televisie, onuitg. Het advies poneert: 'Belangrijk in deze is de vaststelling dat de verplichte inlassing van een recht van antwoord een overheidsinmenging is zoals bedoeld in artikel 10 § 1 EVRM. Elke concrete verplichting tot inlassing (volgend uit de wet/decreet op na rechterlijk bevel) moet daarom beantwoorden aan de voorwaarden van artikel 10 § 2 EVRM, inzonderheid de voorwaarde van de noodzakelijkheid. Dit kader moet de garanties bieden voor een correcte toepassing van het recht op antwoord, met respect voor het evenwicht tussen de (institutionele) persvrijheid en de (individuele) rechten van anderen, met name de eer, waardigheid en goede naam'.

obligation imposed on the applicant company to publish a reply can be regarded as an interference by public authority with its freedom of expression, within the meaning of that provision.⁹⁵ Ook het rechterlijk bevel tot publicatie van een vonnis of arrest waarin een krant of tijdschrift wordt veroordeeld wegens de strafbare of onrechtmatige inhoud van een eerder gepubliceerd artikel is als een overheidsinmenging te beschouwen.⁹⁶ Dit impliceert dat een verplichting tot inlassing van een antwoordtekst, of die nu door de wet is opgelegd of door de rechter wordt bevolen, de toets aan artikel 10 § 2 EVRM moet doorstaan. De redacties kunnen daar rekening mee houden en wanneer bij betwisting de Belgische of de Nederlandse rechters artikel 10 EVRM in zijn juiste draagwijdte toepassen, is het evenwicht gewaarborgd. Publieke personen, politici, personen die in de media vermeld zijn in het kader van de berichtgeving betreffende zaken van maatschappelijk belang zullen maar een zuinig beroep kunnen doen op een recht van antwoord.⁹⁷ En ongetwijfeld zal een rectificatie van onjuiste informatie vlugger kunnen worden gehonoreerd dan een reactie op een eeraantasting of een kritisch waardeoordeel, rekening houdend onder meer met het recht van het publiek 'to be properly informed'. Bij het al dan niet toewijzen van een recht van antwoord dient er rekening mee te worden gehouden dat hieraan een 'potentially chilling effect' kan verbonden zijn: een al te offensief of oneigenlijk gebruik van de Antwoordrechtwet kan bijgevolg met een beroep op artikel 10 EVRM worden vermeden. Maar overigens moet het recht van antwoord een alert rechtsmiddel kunnen bieden tegen laakbare, onbehoorlijke of onrechtmatige journalistiek. Omwille van de sociale verantwoordelijkheid die verbonden is aan de uitoefening van de persvrijheid zijn journalisten en hun redacties er immers toe gehouden 'to act in good faith in order to provide accurate and reliable information in accordance with the ethics of journalism'.⁹⁸ De verplichting tot publicatie van een beknopte antwoordtekst, *ad rem*, moet ten slotte niet beschouwd worden als een ernstige vorm van beknotten van de redactionele of journalistieke vrijheid. Bij de beoordeling van de proportionaliteit moet rekening worden gehouden met deze lage factor van overheidsinmenging, dit in tegenstelling tot substantiële schadevergoedingen, gevangenisstraf of preventieve maatregelen die helemaal aan de andere kant staan op de proportionaliteitschaal.

Overigens moet worden vastgesteld dat ook in Nederland het rectificatierecht zich niet strikt beperkt tot het toepassingsgebied van artikel 1-167 B.W. Het in de wet opgenomen rectificatierecht van artikel 1-167 B.W. betreft de rechtzetting van 'een onjuiste of door onvolledigheid misleidende publicatie van gegevens van feitelijke aard'. Echter, ook op grond van artikel 1-162 B.W. kan de rechter een of andere vorm van rectificatie gelasten, bijvoorbeeld wanneer een publicatie beledigend is of een onrechtmatige

aantasting inhoudt van de persoonlijke levenssfeer.⁹⁹ Het komt aan de rechter toe om de inhoud van de rectificatie te bepalen alsook de modaliteiten van publicatie of uitzending vast te leggen.¹⁰⁰ Behoudens wat dit laatste aspect betreft ligt de rechtspraktijk inzake het Belgische recht van antwoord en het Nederlandse rectificatierecht uiteindelijk niet zo ver uit elkaar.

Blijft ook nog de vraag of een periodiek medium over het recht moet beschikken om een repliek of commentaar toe te voegen. De actuele perceptie in België is dat het verbod op repliek en commentaar zoals dit geldt voor de audiovisuele media, onhoudbaar is.¹⁰¹ Terecht opteren de recente wetsinitiatieven daarom niet langer voor een verbod van repliek of commentaar zoals dit momenteel geldt voor de radio en de televisie (art. 11 § 1). Een dergelijk verbod staat immers op gespannen voet met de vrijheid van expressie en informatie zoals beschermd door artikel 10 EVRM. In de eerder genoemde beslissing van 12 juli 1989 was de Europese Commissie van oordeel dat de verplichting tot inlassing van de antwoordtekst in functie van de bescherming van de eer en goede naam en de rechten van anderen nodig was in een democratische samenleving, met inachtneming van het proportionaliteitsbeginsel. Met name benadrukte de Commissie dat de uitgever de mogelijkheid behield tot een repliek: '*In this case, the judicial measure complained of was proportionate to the aim pursued since the applicant company was not obliged to amend the content of the article and had the opportunity to insert its own version of the facts once more when it published the reply of the person criticised. It can not claim, therefore, that its freedom to impart informations was restricted more than necessary*'. Dit betekent meteen ook dat het ontnemen van de mogelijkheid tot het publiceren of uitzenden van een repliek een niet-evenredige beperking kan inhouden op de redactionele vrijheid zoals beschermd door artikel 10 EVRM.

Het uiteindelijke dilemma zit hem hierin: of men laat het recht van antwoord uit de wet zelf voortvloeien waarbij tegelijk in de wet een aantal concrete modaliteiten zijn vastgelegd in verband met de antwoordtekst en de inlassing; of men moet steeds de rechter passeren voor een rectificatie of weerwoord, waarbij het telkens aan de rechter toekomt om de omvang, de inhoud en de modaliteiten van inlassing in concreto te bepalen. Het voordeel van de Belgische Antwoordrechtwet is ongetwijfeld de lagere drempel (recht *ex lege*) en de grotere rechtszekerheid aangezien de basisregels in verband met het verzoek, de voorwaarden, de modaliteiten van inlassing en de procedure in de wet zelf zijn vastgelegd.

95 Commissie, nr. 13010/87, 12 juli 1989, Ediciones Tiempo S.A.t. Spanje, D & R 62, p. 247.

96 Commissie (rapport), nr. 26113/95, 16 april 1998, Wirtschafts-Trend Zeitschriften mbH tegen Oostenrijk, onuitg.

97 Zoals het Europees Hof het uitdrukt: 'As to the limits of acceptable criticism, they are wider with regard to a politician acting in his public capacity than in relation to a private individual. A politician inevitably and knowingly lay himself open to close scrutiny of his every word and deed by both journalists and the public at large, and he must display a greater degree of tolerance, especially when he himself makes public statements that are susceptible of criticism' (EHRM 1 juli 1997. Oberschlick (n°2) t. Oostenrijk, par. 29).

98 EHRM 2 mei 2000, Bergens Tidende e.a. t. Noorwegen, par. 53.

99 J.M. De Meij e.a., *Uitingsvrijheid*, o.c., pp. 266-281 en E. Dommering e.a., *Informatierecht Fundamentele rechten voor de informatiesnelweg*, o.c., pp. 355-361 en 370-371.

100 Hoge Raad 3 september 1999, *Mediaforum* 1999/11-12, p. 319.

101 Al is er bij sommigen nog wel enige aarzeling. In een recente analyse schrijft F. Jongen: 'N'eût-il pas été préférable, sans interdire totalement la réplique, d'imposer par exemple à l'éditeur d'attendre le numéro suivant du journal pour publier la réplique? On sait que, dans la pratique, la possibilité de réplique immédiate à la réponse (possibilité systématiquement utilisé par les éditeurs) est un des freins à l'usage du droit de réponse(...)'. Zie F. Jongen, 'L'indispensable réforme du droit de réponse', l.c., 168.

Maar of dit een voldoende reden is voor Nederland om daarom te opteren voor een recht van antwoord is nog geen uitgemaakte zaak. Men moet namelijk ook rekening houden met de feitelijke context, met de juridische cultuur en in dit geval ook met de cultuur in de sector van de media en de journalistiek. Niet alleen de analyse van de wetgeving en de rechtspraak is bij rechtsvergelijking relevant, maar ook het pragmatisch effect van de regelgeving. En dat pragmatisch effect weerspiegelt zich niet steeds in de wettelijke bepalingen zelf, noch in de rechtspraak. Rechtspraak waarvan we immers weten dat deze vooral de pathologie reflecteert en geenszins een betrouwbare barometer is voor de beoordeling van de alledaagse praktijk waarmee een wet of een rechtsregel wordt toegepast.

De vraag blijft dus waarmee men uiteindelijk het beste af is, ik schematiseer: a. met een recht van antwoord *ex lege* waarover de media heel moeilijk doen en men dus toch moet aankloppen bij de rechter om een antwoordtekst effectief en behoorlijk gepubliceerd of uitgezonden te zien; of b. met een situatie waarin de redacties, zonder daartoe wettelijk verplicht te zijn, al gauw bereid zijn een rectificatie of weerwoord te plaatsen, zodat slechts uitzonderlijk een beroep op de rechter moet worden gedaan om een rectificatiebericht of weerwoord gepubliceerd of uitgezonden te zien?

Het voorgaande heeft aangetoond dat er aanwijzingen zijn dat het verschil tussen het *rectificatierecht* in Nederland en het *recht van antwoord* in België, ondanks de retoriek in de juridische literatuur, niet zo wezenlijk is. Met de wetenschap dat beide landen zich onder de paraplu van artikel 10 EVRM bevinden en de laatste jaren zowel de wetgever als de rechter in België en in Nederland daarmee in toenemende mate rekening zijn gaan houden,¹⁰² moet men niet al te vlug de bedreiging van de persvrijheid gaan invoeren bij het zoeken naar waarborgen voor de effectuering van het recht van antwoord of het rectificatierecht. Met een zorgvuldig geformuleerde wet, die dan ook in geval van betwisting nog eens goed toegepast wordt door de rechter, met accurate inschatting van artikel 10 EVRM, moet het recht van antwoord als een subjectief recht van de burger in evenwicht te brengen zijn met de journalistieke vrijheid en de vrijheid van de media. Het recht van antwoord dus als een effectief middel van rechtsbescherming voor de burger die zich geconfronteerd ziet met onjuiste informatie of onnodig kwetsende eeraantasting. Wie te licht geraakt is of al te voortvarend en eigengereid van het antwoordrecht wil gebruik maken zal zijn verzoek afgewezen zien wegens 'niet noodzakelijk in een democratische samenleving'.¹⁰³

102 Zie D. Voorhoof, 'Artikel 10 EVRM en de vrijheid van de media', *Jaarboek Mensenrechten* 1995-1996, pp. 111-143 en 'De doorwerking van publiekrechtelijke beginselen in de civielrechtelijke aansprakelijkheid voor informatie via (multi)media', in X., *Publiekrecht. De doorwerking van het publiekrecht in het privaatrecht, Postuniversitaire cyclus Willy Delva*, Gent, Mys & Breesch, 1997, pp. 485-523 (515-517); J.M. De Meij e.a., *Uitingvrijheid. De vrije informatiestroom in grondwettelijk perspectief*, o.c., pp. 249-273 en E. Dommering e.a., *Informatierecht, Fundamentele rechten voor de informatiesamenleving*, o.c., pp. 105-106.

103 Voor een overzicht zie *Case-law concerning Article 10 of the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Council of Europe, 2000, p. 49.

De rechtspraak van het Europees Hof in Straatsburg heeft in de talrijke arresten van de voorbije jaren in verband met artikel 10 EVRM de ijkpunten en criteria uitgezet die bewijzen dat overheidsinmenging ter bescherming van de 'rechten van anderen' niet de knuppel hoeft te zijn waarmee men de persvrijheid neermept.¹⁰⁴ Integendeel¹⁰⁵

104 Vgl. EHRM 1 juli 1997, Oberschlick (n°2) t. Oostenrijk, par. 31-35 en EHRM 21 maart 2000, Andreas Wabl t. Oostenrijk, par. 35-45. In de pers mag een politicus wel aangewezen worden als een 'idiot of nazi', maar een politicus mag niet te gauw de term 'nazi-journalistiek' hanteren. Veel verder mag de balans toch niet doorslaan.

105 Zie o.a. EHRM 24 februari 1997, De Haes & Gijssels t. België, EHRM 20 mei 1999, Bladet Tromsø & Stensaaen t. Noorwegen; EHRM 29 februari 2000, Fuentes Bobo t. Spanje en EHRM 2 mei 2000, Bergens Tidende t. Noorwegen.